

Riktlinje för familjehemsvård av barn och unga

Beslutsdatum	2020-11-24	Dokumenttyp	Riktlinje
Beslutad av	Arbetsmarknads- och socialnämnden	Dokumentägare	Förvaltningschef
Diarienummer	2020/ASN 0101 003	Giltighetstid	Tillsvidare

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Syfte	5
1.2	Målgrupp och definitioner.....	5
2	Grundläggande bestämmelser	5
2.1	Barnets rätt och behov.....	5
2.2	Bemötande och delaktighet.....	6
2.3	Samverkan.....	7
2.4	Lagar och föreskrifter.....	7
2.5	Styrdokument	8
3	Kompetens och förhållningssätt	10
4	Handläggning och dokumentation	10
4.1	Handläggning och dokumentation enligt BBIC.....	11
4.2	Sekretess	12
4.3	Barnets akt	12
4.4	Familjehemmets akt.....	13
4.5	Statistik	13
5	Familjehem.....	14
5.1	Insatser enligt SoL eller LVU.....	14
5.2	Placeringsformer	14
5.3	Rekrytering av familjehem.....	16
5.4	Utbildning till familjehem.....	22
5.5	Stöd och vägledning till familjehem.....	22
5.6	Avtal med familjehem.....	23
6	Inför placering i familjehem	23
6.1	Barnets rätt att komma till tals.....	23
6.2	Information och stöd till vårdnadshavare.....	24
6.3	Val av familjehem	25
6.4	Placering av syskon.....	25
6.5	Vårdplan.....	25
6.6	Genomförandeplan	26

6.7	Folkbokföring.....	27
6.8	Hemlig vistelse	27
6.9	Barnets namn.....	28
6.10	Barnets utrustning.....	28
6.11	Obruten skolgång	28
6.12	Hälso- och sjukvården	30
6.13	Överförmyndaren	30
6.14	Passmyndigheten.....	31
7	Under placering i familjehem	31
7.1	Barnets företrädare	31
7.2	Uppföljning av placeringen	32
7.3	Överväganden	32
7.4	Omprovning.....	33
7.5	Kontakten mellan socialtjänsten och barnet.....	34
7.6	Umgänge	34
7.7	Umgängesbegränsning enligt LVU	35
7.8	Barnomsorg	36
7.9	Skolgång	36
7.10	Barn med behov av särskilt stöd	37
8	Förändringar vid placering i familjehem.....	38
8.1	Förändringar i vården.....	38
8.2	Vid större förändringar i ett familjehem.....	39
8.3	Risker och missförhållanden	39
8.4	Anmälan mot familjehem	40
8.5	Förbud eller begränsning av att ta emot familjehemsbarn	40
8.6	Omplacering	41
8.7	Övervägande av vårdnadsöverflyttning.....	42
8.8	Vårdnadsöverflyttning.....	43
8.9	När barnet blir myndigt	44
9	Vårdens upphörande	45
9.1	Begäran om att vården enligt SoL ska upphöra	45

9.2	Begäran om att vården enligt LVU ska upphöra	46
9.3	Planering inför vårdens upphörande	46
9.4	Flyttningsförbud	46
9.5	Uppföljning efter vårdens upphörande	47
10	Ekonomi	48
10.1	Socialförsäkringsförmåner.....	48
10.2	Ekonomiska ersättningar till familjehem.....	48
10.3	Barnets ekonomi	49
10.4	Barnets pensionsförmåner.....	49
10.5	Arv och testamente.....	49
10.6	Föräldrars ersättningsskyldighet till kommunen.....	50

Senast reviderad av dokumentägaren	[Ska inte vara ifylld om nämnden ska besluta om revidering]
Reviderad med anledning av	[Ska inte vara ifylld om nämnden ska besluta om revidering]

1 Inledning

1.1 Syfte

Riktlinjerna för handläggning inom familjehemsvård fastställs av arbetsmarknads- och socialnämnden och är ett styrdokument främst riktat till handläggare som utreder och fattar delegationsbeslut kring ärenden som rör familjehemsvård av barn och unga.

Syftet med riktlinjerna är att de ska vara en vägledning i handläggarens arbete med rättssaker utredning, behovsbedömning och beslutsfattande samt planering och uppföljning av insatser. Riktlinjerna innebär inte någon inskränkning i förhållande till gällande lagstiftning inom området.

Riktlinjerna kompletterar riktlinjer för handläggning av barn- och ungdomsärenden inom individ- och familjeomsorgen.¹ Utöver riktlinjerna finns lokala rutiner som är enheternas arbetsdokument.

1.2 Målgrupp och definitioner

Riktlinjerna omfattar barn och unga som är placerade i familjehem och jourhem med stöd av socialtjänstlagen (SoL) samt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Med barn avses i riktlinjerna underåriga från 0 till 18 års ålder.

Med unga eller unga vuxna avses personer från 18 till 21 års ålder, då de i vissa fall omfattas av LVU samt då vissa placeringar bör fortsätta även efter det att den unge har fyllt 18 år.

I riktlinjerna används fortsättningsvis begreppet barn förutom då det enbart berör en ung vuxen.

2 Grundläggande bestämmelser

2.1 Barnets rätt och behov

Socialnämnden ska i samtliga beslut och åtgärder som direkt eller i förlängningen berör barn ha ett barnperspektiv som sätter det enskilda barnet i centrum.

Barnperspektivet innebär att arbetet ska göras med särskild beaktning till barnets situation, behov, intressen och åsikter. I det ingår även att göra en bedömning av vilka konsekvenser ett visst beslut kan få för barnet.

Allt arbete vid socialnämnden ska bedrivas i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter som sedan den 1 januari 2020 är lag i Sverige (barnrättslagen).

¹ Fastställda 2019-06-18 § 1057

I socialtjänstlagens 1 kap. 2 §, som utgår från artikel 3 i barnkonventionen, anges att barnets bästa särskilt ska beaktas, och att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn. Motsvarande bestämmelse återfinns i LVU 1 § som anger att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt LVU.

Barnets rätt att komma till tals regleras i 11 kap. 10 § SoL och återfinns även i artikel 12 i barnkonventionen. Barn som är över 15 år fyllda har rätt att föra sin egen talan i ärenden som rör handläggning enligt SoL. Dessa bestämmelser finns även reglerade i LVU.

Arbetet ska utgå från utredningsmodellen Barns Behov I Centrum (BBIC). En individuell bedömning som utgår från varje barns bästa ska alltid göras. Bedömningen ska ta hänsyn till barnets fysiska och psykiska utveckling på kort och på lång sikt. Alla barn har rätt att föra sin egen talan, att bli tagna på allvar och bli lyssnade på. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. När en åtgärd rör ett barn ska barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Barnet ska informeras om sina rättigheter på ett sätt som barnet kan ta till sig utifrån ålder och mognad.

Bestämmelser om barnets rätt och barnets rätt till delaktighet finns integrerade i riktlinjerna.

För mer vägledning se Socialstyrelsen (2015) Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen.

Riktlinjer för barnets rättigheter i Tyresö kommun² ger vägledning kring hur en prövning av barnets bästa kan genomföras. Dessa finns tillgängliga på kommunens intranät.

2.2 Bemötande och delaktighet

För att uppnå god kvalitet i handläggningen är det av stor betydelse att socialnämndens arbete präglas av ett gott bemötande. Hur den som är i behov av nämndens tjänster blir bemött kan vara avgörande för hur verksamheten uppfattas och bedöms både av den enskilde och av andra berörda.

Av 1 kap. 1 § SoL framgår att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människans självbestämmanderätt och integritet. Varje individ ska i kontakt med socialtjänsten få ett respektfullt och förtroendeingivande bemötande. Viktigt är

² Fastställda 2020-02-04

också att beslut, utredningar och annan dokumentation utformas objektivt och med respekt för den enskilde. Information om socialtjänstens verksamhet ska finnas tillgänglig och handläggare ska erbjuda hjälp att förmedla informationen utifrån den enskildes behov.

Barns rätt till delaktighet kommer till uttryck i FN:s barnkonvention i artikel 12, och består av tre delar:

- Barns rätt till information
- Barns rätt att komma till tals och bli lyssnat på
- Barns rätt till inflytande och självbestämmande.

När en myndighet möter någon som inte behärskar svenska eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, ska myndigheten anlita tolk.³

2.3 Samverkan

Såväl intern som extern samverkan är central för att skapa en helhetssyn på den enskildes behov och förmåga samt på hur behoven bäst kan tillgodoses.

Arbetsmarknads- och socialnämnden ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Nämnden ska aktivt verka för att samverkan blir av. Som komplement och förtydligande till den lagstiftning om samverkan som gäller för socialtjänsten gäller Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, samverkansöverenskommelser och egna rutiner. Väl utvecklad samverkan med andra myndigheter och samarbetsparter ska ske utifrån den enskildes behov.

Placerade barn och unga har ofta också andra behov av vård eller stöd för sin hälsa och utveckling som ligger utanför socialtjänstens ansvarsområde. Det kan handla om behov av psykiatrisk eller somatisk vård och tandvård. Socialnämnden ska samverka med andra samhällsorgan för att barn och unga i familjehem ska få lämplig utbildning och sina behov av hälso- och sjukvård och tandvård tillgodosedda.⁴

2.4 Lagar och föreskrifter

Kommunen har det yttersta ansvaret för att de personer som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som gäller andra huvudmän. Rådande lagar och föreskrifter är styrande.

³ Förvaltningslagen 13 §

⁴ 3 kap. 2 § SOSFS 2012:11

Socialsekreterare ska hålla sig uppdaterade om de lagar och föreskrifter som är styrande för eller som berör familjehemsvård.

Socialtjänstens arbete med placering av barn och unga regleras främst genom socialtjänstlag, SoL (2001:453) och socialtjänstförordning, SoF (2001:937), föräldrabalken, FB (1949:381) samt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU (1990:52). Vidare gäller grundläggande lagstiftning för kommunal verksamhet, såsom exempelvis förvaltningslag (FL 2017:900), offentlighets- och sekretesslag (OSL 2009:400) och kommunallag (KL 2017:725).

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) reglerar socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende. Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga⁵ syftar till att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller.

Bland Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd kan också nämnas:

- SOSFS 2018:2 om konsulentverksamheter
- SOSFS 2014:5 om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM⁶ och LSS
- SOSFS 2014:6 om handläggning av ärenden som gäller barn och unga
- SOSFS 2014:7 om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård
- SOSFS 2011:5 om Lex Sarah
- SOSFS 2011:9 om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Ytterligare eller reviderade föreskrifter kan ha tillkommit efter det att nämndens riktlinjer fastställdes.

2.5 Styrdokument

Styrdokument och överenskommelser finns på nationell, regional och kommunal nivå. Nedan anges styrdokument som är av särskild vikt vid handläggning av ärenden som rör familjehemsvård inom individ- och familjeomsorgen.

2.5.1 Delegationsordning

Enligt 6 kap. 37 § kommunallagen (KL) får en nämnd uppdra åt presidiet, ett utskott, en ledamot eller ersättare att besluta på nämndens vägnar i ett visst ärende eller en viss grupp av ärenden. En nämnd får även uppdra åt en anställd att besluta enligt kommunallagen 7 kap. 5-8 §§.

⁵ Publicerad 2020-04-08

⁶ Lag om vård av missbrukare i vissa fall

Uppdrag inom arbetsmarknads- och socialnämndens verksamhetsområden regleras enligt nämndens delegationsordning. Av delegationsordningen framgår vilka beslut som får fattas av handläggare/socialsekreterare, gruppleddare, enhetschef, förvaltningschef, nämndsordförande, utskott eller annan delegat. Beslut som fattas av delegat ska anmälas till nämnden eller nämndens utskott enligt vad som anges i delegationsordningen.

I vissa ärenden inom familjehemsvården råder delegationsförbud eller begränsad delegation. Detta regleras i socialtjänstlagens 10 kap. 4 och 5 §§.

2.5.2 Lex Sarah

Enligt 14 kap. 3 § socialtjänstlagen är den som fullgör uppgifter inom socialtjänsten skyldig att genast rapportera om han/hon uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande som rör den som får eller kan komma ifråga för insatser inom verksamheten. Med missförhållanden avses såväl utförda handlingar som handlingar som någon av försummelse eller av annat skäl har underlåtit att utföra och som innebär eller har inneburit ett hot mot eller har medfört konsekvenser för enskildas liv, säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa.

Anställda och uppdragstagare inom familjehemsvård är skyldiga att rapportera missförhållanden och risker för missförhållanden till ansvarig chef. Jourhem är att betrakta som uppdragstagare. Familjehemsföräldrar omfattas dock inte av rapporteringsskyldigheten, eftersom det inte är en verksamhet som bedrivs yrkesmässigt.⁷

Arbetsmarknads- och socialförvaltningen har särskilda riktlinjer och rutiner för lex Sarah, dessa finns tillgängliga på intranätet. Se även Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:5) om lex Sarah.

2.5.3 Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Som grund för verksamhetens systematiska kvalitetsarbete finns Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2011:9. I ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete inom socialtjänstens områden beskrivs hur verksamheten ska arbeta för att planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten.

Ledningssystemet ska kvalitetssäkra processer, arbetsätt och rutiner för de tjänster som socialtjänsten har till uppdrag att utföra (myndighetsutövning och utförande av insatser), oberoende av vem som är utförare.

⁷ Riktlinjer för rapportering, utredning och anmälan av lex Sarah, fastställs av arbetsmarknads- och socialnämnden 2019-11-26

Arbetsmarknads- och socialförvaltningen har särskilda riktlinjer för systematiskt kvalitetsarbete för IFO-verksamheter.⁸ Dessa finns tillgängliga på intranätet.

3 Kompetens och förhållningssätt

För utförande av uppgifter inom socialtjänsten ska det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. (3 kap 3 § SoL). Personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga inom arbetsmarknads- och socialnämndens ansvarområde ska ha socionomexamen eller motsvarande.⁹ Utöver relevant utbildning är det viktigt att den personal som ska utföra uppgifterna har erfarenhet av arbetet, med hänsyn till svårighetsgraden inom den sociala barn- och ungdomsvården. Därför ska den som är nyutexaminerad socionom få lämplig introduktion och handledning i arbetet.

Handläggning och uppföljning ska bedrivas med ett professionellt förhållningssätt, för att nämnden ska kunna:

- tillämpa barnperspektiv,
- säkerställa barnets/den unges delaktighet och inflytande,
- bemöta människor i kris,
- hantera motstridiga intressen och konflikter,
- göra etiska överväganden och ställningstaganden,
- ta emot och hantera synpunkter, klagomål och förslag och bedöma när annan kompetens än den egna behövs,
- vara saklig, opartisk, tydlig, nyanserad, empatisk, lyhörd och visa respekt.¹⁰

4 Handläggning och dokumentation

Enligt socialtjänstlagen 11 kap. 5 § framgår att handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling skall dokumenteras. Dokumentationen skall utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse.

De grundläggande principerna för dokumentation om vården i familjehem framgår av:

⁸ Fastställd 2020-01-28, § 1003

⁹ Anges från och med den 1 juli 2014 i 3 kap 3 a § SoL. Följer Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:7) Behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård

¹⁰ Följer Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2014:7 ”Behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård”.

- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS.
- Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Alla anteckningar och beslut i ärendet ska dokumenteras löpande. Det som gäller barnet och dess vård dokumenteras i barnets akt, det som gäller familjehemmet förs i familjehemsakten.

Som metodstöd vid handläggning och dokumentation kan Socialstyrelsens handböcker ”Utreda barn och unga”¹¹, ”Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten”¹², Placerade barn och unga¹³, samt LVU – handbok för socialtjänsten¹⁴ användas. Därtill kommer stöd genom BBIC.

Grundläggande principer om god förvaltning och allmänna krav på handläggningen av ärenden från att ett ärende inleds, via beredning, beslut och eventuellt överklagande regleras i förvaltningslagen (2017:900).

4.1 Handläggning och dokumentation enligt BBIC

Barnets behov i centrum, BBIC, är ett handläggnings- och dokumentationssystem för arbete med social barnavård utvecklat av Socialstyrelsen. Syftet med BBIC är att det ska användas vid utredning, planering och uppföljning av insatser för att stärka barnperspektivet och delaktigheten för barn, unga och deras familjer. Syftet är också att skapa enhetlighet och förbättra och bevara kvaliteten i den sociala barn- och ungdomsvården.

För att kommuner ska få arbeta med BBIC krävs licens som erhålls genom avtal med Socialstyrelsen. Tyresö kommun har tecknat sådant avtal och all handläggning och dokumentation som rör barn och unga inom socialtjänsten ska ske enligt BBIC. Genom BBIC finns en serie formulär för hela förloppet i barnavårdsärenden, från anmälan eller ansökan och utredning till uppföljning av insatser. Användning av formulären är obligatorisk och inga andra mallar får användas vid handläggning och dokumentation av ärenden som rör barn och unga inom nämndens ansvarsområde.

¹¹ 2015-1-9 Socialstyrelsen, 2015: ”Utreda barn och unga”

¹² 2015-1-10 Socialstyrelsen, 2015: ”Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.”

¹³ 2020-3-6640 Socialstyrelsen 2020: ”Placerade barn och unga”

¹⁴ 2020-3-6642 Socialstyrelsen 2020: ”LVU- handbok för socialtjänsten”

4.2 Sekretess

Familjehemsföräldrar är inte bundna av sekretesslagens bestämmelser och inte heller av någon annan lagreglerad tystnadsplikt. De kan därför, som alla andra föräldrar, lämna de uppgifter om barnet som behövs vid kontakter med exempelvis skola och barnomsorg.

När familjehemmet får sitt uppdrag ska nämnden erinra det om att handskas försiktigt med uppgifterna om barnet och dess anhöriga. Socialnämnden får lämna familjehemmet den information som behövs för att vården ska kunna genomföras (10 kap. 2 § OSL).

Familjehemmet omfattas av samma sekretess som socialtjänsten på så vis att uppgifter om deras egna personliga förhållanden inte kan lämnas ut utan deras medgivande eller menprövning.

Kontrakterade familjehem och jourhem omfattas av socialtjänstsekretess enligt 26 kap. 1 § OSL.¹⁵

Enligt föräldrabalkens regler har vårdnadshavare rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barn och ungas personliga angelägenheter (6 kap. 11 § FB). Det betyder att vårdnadshavare har rätt att ta del av information rörande barnet eller den unge. Denna rätt minskar ju äldre barnet blir. I 12 kap. 3 § OSL finns en särskild bestämmelse om sekretess i förhållande till vårdnadshavare och som gäller oavsett barnets ålder. Enligt denna bestämmelse gäller sekretess även i förhållande till vårdnadshavaren bland annat om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. I dessa fall kan nämnden behöva göra en menprövning.

4.3 Barnets akt

Till barnets akt hör utredning enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL samt familjehemsutredning, beslut om vård, journalanteckningar om hur vården fortlöper, vård- och genomförandeplaner, överväganden, omprövningsbeslut, beslut angående umgänge m.m. Barnet ska informeras om sin rätt att ta del av handlingar som rör honom eller henne.

Handlingar som gäller placerade barn är undantagna från bestämmelserna om gallring i socialtjänstlagen (12 kap. 4 § SoL). Syftet med bestämmelsen är att barnet senare i livet ska kunna ta del av uppgifter om sin barndom och uppväxt, varför det blivit placerat och hur förhållandena varit under placeringen. För att detta ska

¹⁵ Socialstyrelsens handbok 2020, Placerade barn och unga s. 185

vara möjligt behöver allmänna uppgifter om familjehemmet finnas i barnets personakt.

4.4 Familjehemmets akt

Personakt för familjehem läggs upp när utredning inletts och familjen lämnat samtycke avseende utredning och inhämtande av registerutdrag. Akten läggs upp på betalningsmottagaren. I familjehemsakten förvaras all dokumentation som rör familjehemmet och dess medlemmar. Om utredningen avbryts eller om utredningen inte leder till placering ska redogörelse för orsaken dokumenteras i familjehemsakten.

Avtalet med familjehemmet om de villkor som ska gälla för uppdraget förvaras i familjehemsakten, liksom planer och ekonomiska överenskommelser som upprättas efter hand. I familjehemsakten dokumenteras också viktiga personliga uppgifter om familjehemmet som inte direkt berör vården av barnet. Utredningar och beslut med anledning av anmälan mot familjehem dokumenteras och förvaras i familjehemmets personakt.

Barnet har, om det bedöms lämpligt, rätt att ta del av handlingar i familjehemmets akt när det gäller uppgifter som rör barnet. Om uppgifter framkommit som påverkar barnets förhållanden ska resultatet av utredningen och beslut delges vårdnadshavaren. Kopia av utredningen förvaras då även i barnets personakt.

Handlingar om familjehem hanteras i enlighet med bestämmelserna i 26 kap. 1 § OSL. Uppgifter om familjehemmets personliga förhållanden får således inte lämnas ut utan deras medgivande, vilket t.ex. innebär att barnets föräldrar inte har rätt att få veta vilken ersättning som utgår till familjehemmet.

Familjehemsakter gallras efter fem år efter senaste anteckningen. Om registerledaren (betalningsmottagaren) är född den 5:e, 15:e eller 25:e i månaden ska akten sparas för forskningsändamål. Vid avslutning av ett familjehemsärende är det viktigt att gå igenom familjehemsakten för att se om det finns några handlingar som även bör förvaras i barnets akt, med hänsyn till de särskilda bestämmelser som avser gallring i barnets akt.

4.5 Statistik

En förteckning måste föras över de barn som enligt socialnämndens beslut eller medgivande vistas i familjehem eller annat enskilt hem. Förteckningen görs på formulär som Socialstyrelsen fastställer. En kopia av förteckningen inges till Socialstyrelsen senast den 31 januari (7 kap. 1 § SoF). För regler kring egenkontroll m.m. se 3 kap. SOSFS 2012:11.

5 Familjehem

5.1 Insatser enligt SoL eller LVU

Insatser för barn och unga inom socialtjänsten ska i första hand ges i frivillig form med stöd av socialtjänstlagen. När detta inte är möjligt kan lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, vara tillämplig. LVU är en kompletterande lag till skydd för barn och unga vilken reglerar möjligheten att tvångsvis vårda eller skydda barnet/den unga. LVU är tillämplig om följande tre förutsättningar uppfylls:

- Det föreligger ett missförhållande med anknytning till den unges hemmiljö (de s.k. miljöfallen) eller till den unges eget beteende (de s.k. beteendefallen).
- Missförhållandet medför att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.
- Behövlig vård kan inte ges på frivillig väg.¹⁶

Om förutsättningarna för tillämpning av LVU är uppfyllda är nämnden skyldig att ingripa. Förvaltningsrätten beslutar om vård enligt LVU efter ansökan av arbetsmarknads- och socialnämnden.

5.2 Placeringsformer

Med *familjehem* avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran (eller unga vuxna för vård och omvårdnad) och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.¹⁷

Ett familjehem kan vara ett hem som finns i barnets nätverk (kallat nätverkshem) eller ett hem där barnet inte har någon tidigare relation till familjen. Enligt 6 kap 5 § SoL ska socialnämnden i första hand utreda barnets nätverk för att se om det finns någon lämplig att utreda som familjehem till barnet.

Med *jourhem* avses ett hem som vid upprepade tillfällen tillfälligt tar emot olika barn. Regler för jourhem återfinns i 6 kap. 6 § 3 st SoL.

Ett barn kan även placeras tillfälligt i en familj som barnet känner väl sedan tidigare, hos en anhörig eller annan närstående till barnet, i ett hem som inte är utrett som jour- eller familjehem. Det är då inte fråga om en jourhemsplacering utan ett *beslut om att tillfälligt placera barnet utanför det egna hemmet* med stöd av 4 kap. 1 § SoL. Ett barn kan placeras tillfälligt i barnets nätverk om det bedöms vara det

¹⁶ Socialstyrelsens handbok LVU- handbok för socialtjänsten 2020, s 34-35, LVU 1 §.

¹⁷ 3 kap. 2 § SoF

bästa för barnet och hemmet är lämpligt för barnet att vistas i.¹⁸ Även i samband med ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU kan socialnämnden göra bedömningen att det bästa för barnet är att bo tillfälligt hos en anhörig eller annan närstående. Innan beslutet fattas ska en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL göras, även om utredningen, i en akut situation inte kan vara lika omfattande som annars krävs. Det finns ingen angiven tidsgräns i lag för en tillfällig placering i nätverket, men den kan inte pågå någon längre tid eftersom placeringen då övergår till att vara stadigvarande och reglerna om familjehem ska tillämpas.

Både familjehem och jourhem ska vara utredda och fått ett godkännande av socialnämnden innan barnet placerats. Regler för hur familjehem och jourhem ska utredas är densamma och återfinns i 4 kap. SOSFS 2012:11.

Socialnämnden är skyldig att ingå avtal med varje familjehem och jourhem.

I första hand ska behov av placering tillgodoses i familjehem som kommunen har i egen regi. Om behoven inte kan tillgodoses därigenom kan placering göras i annat familjehem som kommunen har ramavtal med. Finns särskilda skäl kan val av familjehem även göras utanför ramavtal. Särskilda skäl kan vara:

- Att behovet inte kan tillgodoses inom befintliga ramavtal
- Att det är brist på platser inom gällande ramavtal

5.2.1 Konsulentstöd familjehemsvård

Socialnämnden kan, när det bedöms lämpligt, anlita verksamheter som tillhandahåller tjänster för familjehemsvård. Dessa verksamheter kallas för konsulentstödda, det innebär att familjehemmet får stöd/handledning och utbildning av den konsulentstödda verksamheten. Konsulentstödda familjehem ska utbildas, utredas och bedömas på samma sätt som alla andra familjehem. Även när det gäller genomförandet och uppföljningen av vården har socialnämnden samma ansvar för barnen i de konsulentstödda hemmen som för övriga placerade. Socialnämnden ska på vanligt sätt noga följa vården och svara för omprövningar och överväganden. Dessa uppgifter ingår i myndighetsutövningen och kan inte överlåtas.

5.2.2 Privatplacering

Socialnämnden kan genom en så kallad privatplacering medverka till att ett barn får bo stadigvarande hos en annan familj, utan att det är fråga om en placering i familjehem. Privatplacering är ingen placeringsform, utan en överenskommelse mellan vårdnadshavaren och det aktuella hemmet.

¹⁸ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga, 2020, s 70

En sådan överenskommelse förutsätter att socialnämnden har lämnat medgivande enligt 6 kap. 6 § SoL. Vid en privatplacering bedöms barnet inte ha något vårdbehov och ekonomisk ersättning till hemmet utgår inte från nämndens sida.¹⁹

Vid privatplaceringar har socialnämnden inte samma uppföljningsansvar som vid placeringar som görs utifrån beslut om vård. Däremot har socialnämnden skyldighet att överväga placeringen minst var sjätte månad enligt 6 kap. 8 § 1 st SoL.

5.3 Rekrytering av familjehem

Det är varje kommuns ansvar att se till så att det finns tillgång till familjehem.²⁰ Barn och unga som placeras i ett familjehem behöver ett gott omhändertagande. Oavsett skälet till en placering förväntas familjehemmet kunna ge barnet relevant stöd och hantera svåra situationer som kan uppkomma. Familjehemmet måste ha eller tillägna sig kunskap och förmåga att förstå och möta både barnet, dess föräldrar och nätverk.²¹

5.3.1 God vård

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård (6 kap 1 § SoL). Enligt föräldrabalken har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Socialnämnden ska medverka till att placerade barn får gynnsamma uppväxtförhållanden samt verka för att de får lämplig utbildning och den hälso- och sjukvård de behöver. Vården bör utformas så att den främjar samhörigheten med anhöriga och andra närstående samt kontakten med hemmiljön.

Se vidare om vilka ställningstaganden som ska göras inför val av placering under avsnitt 6.3 Val av familjehem.

5.3.2 Utredning av nya familjehem

Innan uppdrag ges till ett familjehem ska en utredning göras av familjehemmets förhållanden och förutsättningarna för den planerade vården (4 kap. SOSFS 2012:11). Familjehemsutredningen ska göras lika omfattande och på samma sätt oavsett rekryteringsväg.

Familjehemsutredningen har två syften:

- Utreda hemmets allmänna förutsättningar att erbjuda barn och unga vård som är trygg, säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet.

¹⁹ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga, 2020, s 87

²⁰ 6 kap 2 § SoL

²¹ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga, 2020

- Bedöma om hemmet har förutsättningar att tillgodose barnets specifika behov.²²

En annan viktig funktion med utredningen är att lära känna familjens både starka och svaga sidor för att kunna lägga grunden till ett kommande samarbete och ett anpassat stöd. Att kunna möta upp med stöd som svarar mot familjehemmets uppdrag och förutsättningar är viktigt i förebyggande syfte. Likaså är det viktigt att socialtjänsten och hemmet har en gemensam bild av uppdraget.

Det är viktigt att både barnet och familjehemmet är grundligt utredda då detta minskar risken för senare omplacering. Flera familjehemsutredningar kan därför behöva påbörjas för att hitta det bästa möjliga familjehemmet till det specifika barnet.

En familjehemsutredning genomförs med stöd av 11 kap. 1 § SoL. Innan den egentliga utredningen inleds ska familjen ha fått information om vad det innebär att åta sig ett uppdrag som familjehem och om hur utredningen går till. Efter informationen ges möjlighet för familjen att tänka igenom om de vill gå vidare i processen.

När familjen accepterat samtliga delar av utredningsförfarandet betraktas utredningen som inledd. Familjen registreras och handläggningen dokumenteras i enlighet med gällande rutiner. Om familjen inte accepterar utredningsmodellen kan utredning inte genomföras och familjen kan inte godkännas som familjehem.

För att barnet ska få ett familjehem som i största möjliga utsträckning bedöms motsvara barnets behov i olika avseenden, måste barn- och ungdomsenheten och familjevårdsenheten ha bra samarbetsrutiner och samverka så snart det står klart att en familjehemsplacering kan bli aktuell. För att barnet ska slippa vara länge i jourhem eller på institution är det viktigt att familjehemsvården får börja sitt arbete på ett så tidigt stadium som möjligt.²³

Om det tilltänkta familjehemmet ligger i en annan kommun ska nämnden informera och samråda med aktuell kommun innan den fattar sitt beslut om placering (6 kap. 6 a § SoL). I det fall det finns någon som placerats i hemmet av en annan kommun ska nämnden även informera och samråda med den kommunen.

²² 4 kap. 1 § SOSFS 2012:11

²³ Enheten har rutiner för detta.

Omständigheter i familjehemmet som kan göra att familjehemmet inte godkänns är om det framkommer att familjen eller någon i familjen har en tidigare historia av brottslighet, ekonomiska svårigheter, hälsoproblem, eller har ett diskriminerande förhållningssätt etc. Dessa omständigheter måste kunna benämnas och diskuteras med det tilltänkta familjehemmet och vara en del av den helhetsbedömning som ska göras. Samarbete med skola och andra myndigheter är en viktig del av familjehemsuppdraget och tidigare samarbetssvårigheter med dessa kan vara skäl för att inte godkänna en familj.

5.3.3 Vikten av att tydliggöra förväntningar

Familjen förväntas ta emot ett barn i sitt hem som en likvärdig familjemedlem, lära känna och bygga upp en tillitsfull relation till barnet. Familjehemsföräldrarna förväntas också ha en öppen och positiv attityd till barnets föräldrar. Bland annat förväntas att de delar med sig av det som rör barnet i vardagen för att föräldrarna ska kunna ha kvar en del av sin föräldraroll. Samtidigt har familjehemsföräldrar inga formella rättigheter när det gäller att påverka placeringen eller komma till tals inför beslut som rör barnet.

Vidare förväntas familjehemmet kunna ge barnet relevant stöd och hantera svåra situationer som kan uppkomma. Familjehemmet måste ha eller tillägna sig kunskap och förmåga att förstå och möta både barnet och dess föräldrar. Uppdraget ställer ofta höga krav på tålmod, uthållighet, inlevelse och empati, och de egna behoven får många gånger stå tillbaka.²⁴ Familjehemmet ska även stötta barnet genom att samverka med andra myndigheter såsom skola och hälsovård. Vid placering bör barn som redan finns i familjehemmet helst inte vara jämnåriga med det barn som ska placeras där. En individuell bedömning om vad som är lämpligt görs i varje enskilt ärende.

5.3.4 Familjehemsutredningens innehåll

När det gäller innehållet i en familjehemsutredning kan ledning hämtas i 6 kap. 7 § SoL. Se även Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om styrning och vägledning för familjehemsutredningens syfte, innehåll och omfattning (SOSFS 2012:11) samt Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga.

Utredningen ska omfatta intervjuer, hembesök och referenstagning. Om utredningen avser två tilltänkta familjehemsföräldrar, ska dessa intervjuas både var för sig och tillsammans. I de fall familjehemmet har egna barn förs samtal även med dem.

²⁴ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga, s 229

Förutom att behandla familjehemsföräldrarnas personliga förutsättningar att ge barnet den vård det behöver, måste utredningen belysa de yttre omständigheter som familjehemsföräldrarna lever under. Utredningen bör därför även innehålla uppgifter om t.ex. familjehemsföräldrarnas bostad, arbete, ekonomi och hälsotillstånd.²⁵

Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta familjehemmet.

Registeruppgifter

Uppgifter ska inhämtas från:

- Rikspolisstyrelsens belastnings- och misstankeregister
- Nämndens eget register om det tilltänkta familjehemmet är beläget i samma kommun som socialnämnden
- Kronofogdemyndigheten
- Försäkringskassan
- Transportstyrelsen
- Socialnämnden i den kommun eller de kommuner där hen är eller har varit bosatt under de senaste fem åren²⁶

Referenser

Referenser på varje tilltänkt familjehemsförälder ska begäras från minst två av varandra oberoende personer. Referenser bör begäras in från både närstående och personer som i sin yrkesutövning har kännedom om den tilltänkta familjehemsföräldern. Vid referenstagningen bör frågor ställas om den tilltänkta familjehemsföräldrarnas personliga förutsättningar, egenskaper och omsorgsförmåga. Om andra kommuner har eller under de senaste fem åren har haft barn eller unga placerade i familjehemmet, ska referenser på varje tilltänkt familjehemsförälder efter samtycke från denne begäras från dessa kommuner.

Områden att utreda

- Familjens sammansättning, bakgrund, livssituation och levnadsvanor. Det bör särskilt beaktas om familjen har tid och engagemang för uppdraget, en stabil social situation, goda inbördes relationer och tillgång till ett stödjande nätverk.

- Boende och närmiljö

²⁵ Placerade barn och unga s 150

²⁶ (HSLF-FS 2019:25)

Det bör särskilt beaktas om ett barn eller en ung person kan erbjudas ett eget rum, en trygg och säker miljö och en stimulerande fritid.

- Personliga förutsättningar, egenskaper och omsorgsförmåga

Det bör särskilt beaktas om tilltänkt familjehemsförälder är mogen och känslomässigt tillgänglig, har den hälsa, psykiska stabilitet och uthållighet som krävs för uppdraget, har kunskap, erfarenhet och förmåga att ge den omsorg och vägledning som ett barn eller en ung person behöver och har god samarbetsförmåga och är beredd att söka och ta emot stöd och hjälp.

- Inställning till uppdraget

Det bör särskilt beaktas hur tilltänkt familjehemsförälder ställer sig till att stödja barnet eller den unge i kontakten med närstående, bidra till att barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård och tandvård tillgodoses, stödja barnet eller den unge i skolarbetet och informera sig om hans eller hennes studiesituation. I utredningen bör även beaktas vilken inställningen är till att fortsätta ha kontakt med barnet eller den unge även sedan placeringen i familjehemmet har upphört samt vilken inställning barn och unga som redan bor i familjehemmet har till att barn eller unga placeras där.

Om utredningen avser ett jourhem, bör utöver vad som ovan sagts beaktas om en tilltänkt jourhemsförälder har förmåga att hantera krisreaktioner hos barn och unga och de upprepade separationer från barn och unga som uppdraget innebär.

Samråd med och information till familjehemmets hemkommun

Detta ska enligt 6 kap. 6 § SoL göras innan placering sker. Kommunen kan ha information om familjen som är av vikt för utredningen eller ha synpunkter på lämpligheten av att ett barn placeras där. Andra kommuner kan t.ex. samtidigt ha placering eller planer på placering i samma hem. Ytterligare ett motiv för tidig kontakt med hemkommunen är att den har det yttersta ansvaret för förskola, skola m.m. och därför i tid måste få veta att ett barn, som kanske har behov av särskilt stöd, kommer att flytta till kommunen. Ett gott samarbete med barnets vistelsekommun är av största betydelse för placeringen.

Läkarintyg

Om någon familjemedlem har ett känt hälsoproblem ska läkarintyg finnas för att klarlägga om det finns akuta eller långsiktiga medicinska hinder för ett uppdrag.

Familjehemsintervju

Det finns flera metoder för utredning av familjehem. Socialstyrelsen har utvecklat två bedömningsmetoder som kan användas i olika skeden. Syftet är att bidra till

ökad kvalitet och likvärdighet i sättet att utreda familjehem. *BRA-fam* är en metod för initial bedömning vid rekrytering av familjehem. *Familjehemsvinjetter* kan användas under den fortsatta utredningen.

I Tyresö kommun används Familjehemsvinjetterna och/eller Nya Kälvestensmetoden. Den som intervjuar enligt Nya Kälvestensmetoden ska ha genomgått särskild utbildning samt ha tillgång till handledare med särskilda kunskaper i att tolka intervjuerna.

Den intervjuade familjen ska alltid underrättas om vilken bedömning som gjorts efter intervjun och om motiven för bedömningen.

Bedömning och underlag

Familjehemsutredningen avslutas med en bedömning av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet motsvarar de behov som barnet eller den unge har. Hemmets lämplighet bedöms genom en sammanvägning av vad som har framkommit i de olika delarna av utredningen. Bedömningen ska redovisas i ett skriftligt underlag.

Vad som framkommit om familjen beskrivs i termer av föräldraförmåga och ska ställas mot barnets behov inom de behovsområden som anges i BBIC. Både negativa och positiva faktorer sammanvägs, svagheter på vissa punkter kanske kan rättas till genom utbildning eller uppvägas av styrka i andra avseenden.

Om bedömningen utmynnar i att familjen är lämplig som familjehem för ett visst barn ingår underlaget för godkännande i beslutet om stadigvarande placering enligt 6 kap. 6 § SoL. Familjehemmet blir formellt godkänt som familjehem till ett specifikt barn först när beslut om placering och familjehemsutredningen behandlats i socialnämndens individutskott.

Dokumentation

När det står klart att en familj kan godkännas som familjehem för ett visst barn sammanställs beslutsunderlaget. Det består av utredningen av familjehemmet och en sammanfattning av barnets behovsområden där det tydligt ska framgå att dessa matchats och att barnet får sina behov tillgodosedda i familjehemmet.

Beslutsunderlaget kommuniceras med vårdnadshavaren och hör till barnets personakt. Ytterligare vägledning kring kommunikering av beslutsunderlaget finns i Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga.²⁷

²⁷ s 162-163

Beslutsunderlaget ska inte innehålla allt som framkommit om familjehemmet utan utgör en sammanfattning av det som är relevant för beslutet. Kopia av dokumentationen av familjehemsutredningen tillförs familjehemmets personakt tillsammans med övrigt som inkommit under utredningen. En kopia av den sammanställda familjehemsutredningen ska också sparas i barnets akt. I dokumentationen redogörs även för vad som framkommit vid samråd med familjehemmets kommun och det som i förekommande fall framkommit från andra kommuner som har eller har haft någon placerad i hemmet.

Om beslutet gäller vård av ett barn ska beslutsunderlaget även innehålla en redogörelse för vilka överväganden som har gjorts i fråga om möjligheten att placera barnet hos en anhörig eller hos någon annan närstående i enlighet med 6 kap. 5 § SoL.²⁸

5.3.5 Om familjehemmet inte kan godkännas

Om det redan tidigt står klart att familjen, utifrån barnets bästa, inte kommer att kunna godkännas som familjehem för barnet behöver hela utredningsförfarandet inte gås igenom, utan utredningen ska avbrytas. Det fattas inget formellt beslut då utredningen avbryts och det kan därmed heller inte överklagas.

5.4 Utbildning till familjehem

Alla familjehem ska genomgå kommunens utbildning för familjehem eller kunna visa intyg på att de fått utbildning av annan utbildningsanordnare (6 kap. 6 c § SoL). I Tyresö används som regel ”Ett hem att växa i”. Familjen ska också fortlöpande delta i handledning och fortbildning. Socialnämndens krav på familjehemmets deltagande i förekommande utbildningar ska regleras i avtalet.

5.5 Stöd och vägledning till familjehem

Arbetsmarknads- och socialförvaltningen ska försäkra sig om att vården följer uppgjord plan och att familjehemmets kompetens motsvarar uppdragets art. Familjehemmen har rätt till regelbundet stöd i sitt uppdrag. Stöd och vägledning ska anpassas efter uppdragets svårighetsgrad och familjehemmets kompetens och erfarenhet av liknande uppdrag. I arbetsmarknads- och socialförvaltningens ansvar som uppdragsgivare till familjehemmet ligger såväl arbetsledning som stöd och vägledning. I arbetsledning innefattas kontroll av att vårdplanen följs. Med stöd avses fortlöpande kontakt och samtal med familjehemmet, både genom besök men också via telefon. Vägledning är en strukturerad form av samtal som syftar till att tillgodose det behov som familjehemsföräldrarna periodvis kan ha av att diskutera och bearbeta egna känslor och upplevelser som har med uppdraget som familjehem att göra (6 kap. 7 a § SoL).

²⁸ SOSFS 2012:11 5 kap 1 §

Samtliga dessa åligganden kan skötas av socialsekreteraren, men stöd och vägledning kan också överlåtas till annan, såsom utomstående konsult/terapeut eller till ett företag som bedriver konsulentstött familjehemsvård. Arbetsmarknads- och socialförvaltningen har dock alltid kvar ansvaret för att stöd ges och för arbetsledning. Nätverk av familjehem eller fadderverksamhet kan också utgöra former för stöd och erfarenhetsutbyte. Att familjehemmet ska ta emot stöd och vägledning ska skrivas in i avtalet med familjehemmet.

Om barnet har psykiatrisk problematik har barn- och ungdomspsykiatri (BUP) utrednings- och behandlingsansvar i enlighet med hälso- och sjukvårdslagen. För barn som tillhör LSS personkrets, (lag om stöd och service till vissa funktionshindrade) kan familjehemmet ha rätt till olika typer av stöd genom habiliteringscentret i den region där familjehemmet finns.²⁹

5.6 Avtal med familjehem

I 6 kap. 6 § SoL regleras socialnämndens skyldighet att ingå avtal med familjehem som tar emot andras barn i eget hem. Detta gäller även konsulentstödda familjehem. Ett skriftligt avtal upprättas enligt gällande avtalsmall som reglerar familjehemsföräldrarnas respektive socialnämndens ansvar och åtagande.³⁰ Enheten har en särskild rutin för tecknande av avtal.

6 Inför placering i familjehem

6.1 Barnets rätt att komma till tals

Inför en placering måste särskilt barnet, men även föräldrar och familjehem, få tid att förbereda sig, bli insatta i planeringen, lära känna varandra och ta del i planering av fortsatt umgänge. Om barnet vårdas i jourhem eller på institution före placeringen kan jourhemsförälder eller institutionspersonal på uppdrag av arbetsmarknads- och socialförvaltningen medverka vid invänjningen av barnet i familjehemmet. Arbetsmarknads- och socialförvaltningen har dock det fulla ansvaret för förberedelse och placering.

Barn och föräldrar ska var för sig noggrant informeras om orsakerna till placeringen och den planering som finns. Strävan är att de ska förstå motiven till att barnet ska vårdas i familjehem.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör barnet informeras om sina rättigheter att

- vara delaktig i planeringen av vården,

²⁹ 8 kap. 3-5 §§ HSL

³⁰ Socialstyrelsens handbok 2020, Placerade barn och unga s. 170

- ta del av journalanteckningar,
- prata enskilt med företrädare för nämnden och
- framföra klagomål och synpunkter till nämnden.³¹

Det är arbetsmarknads- och socialförvaltningens ansvar att informera barnet och låta det komma till tals samt att i alla beslut dokumentera, respektera och ta hänsyn till barnets åsikter. Om barnet inte framför sina åsikter, ska barnets inställning så långt som möjligt klarläggas på annat sätt, exempelvis genom barnets närstående eller företrädare för barnet. Det är viktigt att metoder och arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar. I dokumentationen bör det även framgå hur barnets åsikter har inhämtats och beaktats.

Barnet har rätt till information om orsakerna till en placering i familjehem (11 kap. 10 § SoL). Informationen ska anpassas till barnets ålder och utveckling (7 kap. 1 § SOSFS 2012:11). Under vårdtiden måste barnets socialsekreterare upprepa informationen och försäkra sig om att barnet har adekvat information. Barnet kan i sina kontakter med familjehem, föräldrar och kamrater få motsägende uppgifter om orsaker till placeringen och om framtidsplaneringen. Arbetsmarknads- och socialförvaltningen har därför ett särskilt ansvar att hålla barnet underrättat och att dokumentera hur och att så har skett.

6.2 Information och stöd till vårdnadshavare

Det är viktigt att socialtjänsten både under utredning av familjehemmet samt inför planeringen av vården i familjehem noggrant informerar vårdnadshavare/förälder samt gör dem delaktiga i vården. Strävan är att vårdnadshavare/förälder ska förstå motiven till att barnet ska vårdas i familjehem.

Barnets vårdnadshavare behöver ha kännedom om förutsättningarna för vården, vilka rättigheter och vilket ansvar de fortsättningsvis har samt nämndens roll och ansvar. Vårdnadshavaren förutsätts exempelvis samarbeta kring situationer som uppstår i vardagen och där vårdnadshavaren behöver ge sitt samtycke. Vårdnadshavaren behöver också få veta vad som planeras under den första tiden och kunna påverka exempelvis umgängesplaneringen.³²

Föräldrarna ska i så stor utsträckning som möjligt ges tillfälle att möta familjehemsföräldrarna innan barnet flyttar till familjehemmet. Föräldrarnas egen beskrivning av barnets personlighet, vanor, intressen m.m. är värdefullt för dem som ska svara för den fortsatta vården. Att föräldrar och familjehemsföräldrar får

³¹ 7 kap. 1 § SOSFS 2012:11 och Allmänna råd

³² Placerade barn och unga s 182-183

lära känna varandra innan barnet flyttar kan också bidra till att underlätta umgänget mellan föräldrar och barn.

6.3 Val av familjehem

Vården ska så långt som möjligt utformas i samförstånd med barnet och vårdnadshavaren och den ska främja den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön (6 kap. 1 § SoL). Forskning visar att det är gynnsamt för barnet om föräldrarna kan godkänna valet av familjehem. I första hand, under förutsättning att det är till barnets bästa, ska det övervägas om barnet kan placeras hos någon anhörig eller annan närstående (6 kap. 5 § SoL). Att bestämma vad som är det bästa för barn är inte enkelt, men det är barnets bästa som ska avgöra och inte vad som passar de vuxna bäst. I tjänsteutlåtande till individutskottet redovisas resultatet av det ställningstagande som gjorts om placering inom nätverket.

Vid val av placering bör vårdnadshavarens grundläggande värderingar vad gäller religion, människosyn, livsvärden m.m. så långt som möjligt respekteras. I de fall då vårdnadshavarens värderingar är anledning till att barnet ska vårdas med stöd av LVU kan det dock, med hänsyn till syftet med vården, vara nödvändigt att åsidosätta föräldrarnas inställning.

Vid val av familjehem är det viktigt att betänka att barnet kan få stöd för att behålla sitt språk, sin religion och sin etniska identitet. I genomförandeplanen ska det dokumenteras hur och vem som ansvarar för att barnet får detta stöd. Vid val av familjehem bör vården förläggas så nära barnets hemmiljö som möjligt. Detta förutsätter att barnet inte löper särskilda risker med att vistas i närheten av hemmet.

6.4 Placering av syskon

Inför en placering av syskon är det viktigt att ta reda på hur syskonrelationen ser ut. Om det är möjligt och till syskonens bästa bör syskon placeras tillsammans. Om placering i samma familj av något skäl inte kan ske bör syskonen placeras i närheten av varandra. I genomförandeplanen ska det dokumenteras hur och vem som ansvarar för att se till att syskon kan upprätthålla en positiv kontakt under vårdtiden.

6.5 Vårdplan

När ett barn behöver vårdas i familjehem ska en vårdplan alltid upprättas.³³

Syftet är att klargöra mål för vården, utifrån det enskilda barnets behov.

Vårdplanen ska även innehålla de åtgärder och insatser som andra huvudmän har

³³ 11 kap. 3 § första stycket SoL

ansvaret för. Vårdplanen ska vara tydlig och konkret utformad så att barnet och vårdnadshavaren förstår innebörden av den.

Vårdplanens innehåll regleras i 5 kap. 1 a § SoF och ska bland annat innehålla uppgifter om:

- de särskilda insatser som behövs,
- hur umgänget med föräldrar, vårdnadshavare och andra närstående ska ordnas,
- målet med vården, och
- barnets samt vårdnadshavares syn på den planerade vården.³⁴

Senast samma dag placeringen genomförs ska det finnas en vårdplan. Vårdplanen kan behöva revideras allteftersom barnets behov och situation förändras.

Revidering kan göras så snart behovet uppstår. Eftersom en placering enligt SoL baseras på samtycke ska ändringar i vårdplanen ske i samråd med barnet och vårdnadshavare. När barnet är över 15 år krävs ett formellt samtycke från barnet.

Vid en placering enligt LVU är situationen annorlunda eftersom det då är socialnämnden som bestämmer över vården. Det innebär att vårdplanen kan ändras utan samtycke. Däremot ska parterna kommuniceras ändringar i vårdplanen. I vissa fall kan förändringar i vården och därtill lämnat samtycke vara skäl att överväga om vården ska fortgå.

Vårdplanen ligger till grund för genomförandeplanen, tillsammans utgör de underlaget vid övervägande och omprövning av vården.

6.6 Genomförandeplan

Vårdplanen ska kompletteras med en genomförandeplan som beskriver hur vården ska genomföras i praktiken. Den kan även innehålla beskrivning över behov av stöd till vårdnadshavare.³⁵

Syftet med genomförandeplanen är att målet med vården bedrivs enligt planering och att den följs upp. I genomförandeplanen ska det klargöras roller och uppdrag mellan den som ger och utför vården i uppdraget.

Genomförandeplanen ska innehålla:³⁶

- vilka mål/delmål som gäller för insatsen
- när och hur insatsen ska genomföras, vem/vilka genomför den
- på vilket sätt den enskilde utövat inflytande över planeringen

³⁴ 5 kap. 1 a § första stycket SoF

³⁵ 11 kap. 3 § andra och tredje styckena SoL

³⁶ 5 kap. 1 a § SoF

- hur ska planen följas upp
- specificerade insatser som ska genomföras av andra huvudmän
- hur barnets kontakt med föräldrar och andra viktiga personer ska tillgodoses: se umgängesplan
- en beskrivning av de kontinuerliga kontakterna med arbetsmarknads- och socialförvaltningen

I upprättandet av genomförandeplanen är det viktigt att barnet utifrån ålder och mognad är delaktigt i hur vården ska bedrivas. Det är även viktigt att inkludera både familjehemsföräldrar samt vårdnadshavare i arbetet med genomförandeplanen. Genomförandeplanen ska följas upp och revideras kontinuerligt samt om det uppstår förändringar i vården.

6.7 Folkbokföring

Barnet ska vara folkbokfört där det är bosatt, d.v.s. där det regelmässigt tillbringar sin dygnsvila (7 § folkbokföringslagen, FOL). I samband med placering i familjehem ska därför barnets folkbokföringsadress ändras. Om placeringen är avsedd att vara högst sex månader görs dock ingen ändring av folkbokföringen. Det är viktigt att bevaka att ändring görs om placeringen blir förlängd utöver detta halvår.

I de fall där planeringen är avsedd att vara en längre tid ska vårdnadshavaren informeras om skyldigheten att göra flyttningsanmälan för ändrad folkbokföring. Vårdnadshavaren bör få hjälp med flyttningsanmälan. Barn som fyllt sexton år kan själva göra flyttningsanmälan utan medverkan av vårdnadshavare (30 § FOL). Om vårdnadshavaren inte vill göra flyttningsanmälan för barnet eller är förhindrad att göra det, ska socialnämnden göra en sådan. Sekretessen kan således brytas med hänvisning till att nämnden har skyldighet att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att vården ska kunna genomföras och barnet få sina olika behov tillgodosedda (10 kap. 2 § OSL).

Om eller när barnet flyttar från familjehemmet är det viktigt att barnet blir rätt folkbokfört. Om barnet placeras från familjehem till Hem för vård och boende (HVB) måste folkbokföringsadressen ändras till vårdnadshavarens adress. Om vårdnadshavaren har flyttat kan den nya kommunen kontaktas för en diskussion om var ärendet ska handläggas. Socialstyrelsen kan bistå med råd och även fatta beslut om vilken kommun som ska vara ansvarig vid oenighet. Principen om barnets bästa ska vara styrande.

6.8 Hemlig vistelse

Om barnet ska placeras på en för föräldrarna hemligt vistelseort (26 kap 2 § OSL och 14 kap 2 § LVU) blir socialnämndens handläggning annorlunda. Kontakt bör

tas med Skatteverket för att diskutera frågan om folkbokföring. En sådan kontakt kan inledningsvis tas utan att avslöja barnets identitet. Om det är nödvändigt för att kunna genomföra vården kan nämnden bryta sekretessen och avslöja barnets identitet och nämndens beslut om att barnets vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare (10 kap. 2 § OSL).

Socialnämndens beslut enligt 14 kap 2 § LVU ska övervägas minst en gång var tredje månad. Om beslutet ändras och Skatteverket har belagt barnets uppgifter med sekretessmarkering måste Skatteverket informeras.

6.9 Barnets namn

Om barnet placeras i familjehem tidigt efter födelsen kan frågan uppkomma om vilket förnamn som barnet ska ha och vem som bestämmer namnet. Det är barnets vårdnadshavare som bestämmer vad barnet ska heta och som ska anmäla barnets för- och efternamn till Skatteverket inom tre månader efter barnets födelse. Det är också vårdnadshavarna som bestämmer om hur en eventuell namngivningsceremoni ska gå till. Vårdnadshavarna kan själva ordna med en ceremoni eller lämna medgivande till familjehemmet att göra detta.

6.10 Barnets utrustning

I samband med placeringen kan barnet behöva utrustning i form av kläder eller annat och familjehemmet kan behöva utrusta det rum som barnet ska bo. Det är frågan om verkställighetsbeslut (grundat på ett placeringsbeslut enligt SoL eller LVU) och inte om ekonomiskt bistånd. Under den fortsatta placeringen är det heller inte tänkt att nya behov som uppstår under placeringstiden ska föranleda beslut om bistånd utan dessa är också att betrakta som verkställighetsbeslut. Dock är det viktigt att överväga och i avtalet med familjehemmet noga skriva in vad som förväntas täckas av den löpande omkostnadsersättningen.

Skolbarn behöver som regel ha tillgång till en dator. Lite äldre barn bör ha tillgång till dator med internetuppkoppling. Det ger barnet möjligheter att kommunicera med jämnåriga och andra på samma villkor som flertalet barn. Detta får naturligtvis vägas mot det behov av insyn i barns liv som föräldrar behöver ha, men barn i samhällsvård får inte särbehandlas eller ges sämre förutsättningar än andra barn.

6.11 Obruten skolgång

Socialstyrelsen, Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten har tagit fram ett gemensamt stöd – SAMS, för att säkerställa en obruten skolgång för placerade barn och unga när placeringen medför skolbyte. SAMS utgår från kommunens ansvar och gällande regelverk. Stödet innehåller rutiner som bygger på en tydlig

ansvarsfördelning mellan skola och socialtjänst. Det beskriver vad som ska göras, vem som ska göra det och varför.³⁷

När en utredning enligt 11 kap 1-2 §§ SoL pågår och det börjar stå klart att den kan leda till förslag om en placering som innebär ett byte av skola, måste arbetsmarknads- och socialförvaltningen samråda med skolan. Detta gäller oavsett om det är en kommunal eller fristående skola. Skolan ansvarar för att beskriva elevens behov av utbildning och för att föra över denna kunskap till mottagande skola/HVB. Vid en tidsbegränsad placering (HVB eller jourhem) är eleven som regel fortfarande folkbokförd i sitt hem i Tyresö.

Skolhuvudmannen har ett uppföljningsansvar när det gäller elevens rätt till utbildning. Hur detta ansvar ska tillgodoses måste regleras innan placeringen verkställs eller snarast efter genomförandet. Socialnämnden har ansvaret för att följa vården. Med skolhuvudman avses den skola som eleven går i innan placeringen, kommunal eller fristående skola.

Om det inte redan finns en pedagogisk utredning och ett åtgärdsprogram för eleven behöver skolan ta fram detta så att barnets behov avseende utbildning kan beskrivas inför en placering utanför hemmet. BBIC-formulär som används vid genomförandet av utredningen, ska alltid användas för att få fram underlag till utredningen om hur barnets skolsituation ser ut. Eftersom sekretess föreligger mellan både mottagande och avlämnande skola och arbetsmarknads- och socialförvaltningen måste utbildningsbehovet beskrivas för den mottagande skolan i ett särskilt dokument. Den avlämnande skolan ansvarar för detta.

Dokumentation om utbildning måste hållas åtskild från arbetsmarknads- och socialförvaltningens dokumentation då det råder olika sekretessregler.

För att kunna föra konstruktiva samtal med den avlämnande och mottagande skolan måste sekretessfrågan lösas. Detta sker lämpligen genom att vårdnadshavaren och barnet ger sitt samtycke. Vid placering enligt SoL är detta en förutsättning för att alla inblandade ska kunna prata öppet med varandra. Visserligen kan skolorna utan hinder av sekretess lämna och ta emot information för att fullgöra sitt utbildningsuppdrag när det gäller elevens utbildning, men när grunden för byte av skola är en insats som arbetsmarknads- och socialförvaltningen är inblandad i är det ofrånkomligt att även annan information måste kunna ges eller inhämtas. När det gäller LVU-placeringar har

³⁷ Socialstyrelsen, Skolverket och SPSM (2018) SAMS – Samverkan socialtjänst skola – Obruten skolgång för placerade barn och unga.

arbetsmarknads- och socialförvaltningen hela ansvaret för vården och behöver inte ha ett samtycke för att prata om eleven när det gäller skolfrågor, men ofta är det ändå värdefullt att föräldrarna är så delaktiga som möjligt i vården.

Skolhälsovården omfattas av hälso- och sjukvårdssekretess (25 kap. 1 § OSL) och kan inte lämna ut information till skolhälsovården i en annan kommun i utan vårdnadshavarens samtycke. För barnomsorgs/skolpengen svarar den kommun där barnet är folkbokfört. Eftersom familjehemsplacering ofta sker under pågående termin är det angeläget att rektor i såväl skolan i Tyresö som den nya skolan får kännedom om placeringen så snart som möjligt.

6.12 Hälso- och sjukvården

Före och under en placering måste arbetsmarknads- och socialförvaltningen skaffa sig kunskap om barnets hälsotillstånd och om eventuella behov av insatser från sjukvården eller annan vårdgivare. Detta kräver en aktiv samverkan med barn- och ungdomsmedicinska mottagningar, barnhälsovård, elevhälsa, tandvård, barn- och ungdomspsykiatri m.fl. De barn- och ungdomsmedicinska mottagningarna har ett åtagande och uppdrag att utföra hälsoundersökningar inför placering i familjehem.

Av BBIC framgår vad som ingår i en hälsoundersökning inför placering i ett familjehem. För att begära in journaler eller andra handlingar som behövs inför läkarundersökning krävs inte att utredning inleds enligt 11 kap 1-2 §§ SoL. Enligt 10 kap. 2 § OSL kan en uppgift lämnas ut från en myndighet om den är nödvändig för att en annan myndighet ska kunna fullgöra sin verksamhet.

Om barnet visar sig behöva hjälp för något hälsoproblem anges i genomförandeplanen vem som ansvarar för att adekvata insatser ges och hur dessa ska följas upp. Alternativt ska en samordnad individuell plan (SIP) upprättas tillsammans med hälso- och sjukvården (2 kap. 7 § SoL).

Familjehemmet ska ombesörja behovet av hälso- och sjukvård på barnets nya ort.

6.13 Överförmyndaren

Om det finns risk för att föräldern använder barnets tillgångar på ett sätt som inte kommer barnet tillgodo, är socialnämnden skyldig att göra en anmälan till överförmyndaren (5 kap. 3 § 3 SoF). Överförmyndaren kan sedan besluta om spärr på barnets bankkonto, vilket betyder att föräldrarna endast med överförmyndarens tillstånd får ta ut pengarna. Om en förälder eller nära anhörig avlider bör överförmyndaren underrättas så att barnets tillgångar säkerställs.

Anmälan görs till överförmyndaren i den kommun där barnet är folkbokfört. Vad anmälan ska innehålla anges i SKR:s cirkulär om socialnämndens anmälningsskyldighet i frågor som rör god man, förvaltare samt vissa vårdnads- och förmynderskapsfrågor (18:14) som också innehåller hänvisning till aktuella blanketter. Vårdnadshavarna ska underrättas om att anmälan gjorts.

Anmälningsskyldigheten gäller oavsett om barnet har egna tillgångar eller inte. Detta för att överförmyndaren skall ha kännedom om förhållandena och snabbt kunna ingripa i ett senare skede om barnet t.ex. får ett arv.

Överförmyndarnämnden ska underrättas vid kännedom om något som kan vara av betydelse för överförmyndarnämndens tillsynsverksamhet, till exempel om en god man försummar sitt uppdrag.

Anmälningsskyldighet för socialnämnden föreligger också enligt 5 kap. 2 och 3 §§ SoF samt 15 § 6 p LSS vad gäller behov av god man. God man kan förordnas för ett barn vid specifika tillfällen då förmyndaren inte kan företräda barnet, t.ex. om de är delägare i samma dödsbo som föräldern eller vid förälders sjukdom.

6.14 Passmyndigheten

För att polismyndighet ska kunna utfärda pass för underårig krävs vårdnadshavarnas ansökan eller samtycke. Om en vårdnadshavare inte kan anträffas eller utan giltigt skäl ställer sig avvisande kan socialnämnden tillstyrka att pass utfärdas. I dessa fall kommer en anmodan om yttrande från passmyndighet (3 § passförordningen). Yttrandet ska innehålla redogörelse för skälen till att vårdnadshavaren inte lämnat sitt samtycke eller kunnat höras. Socialnämnden ska också yttra sig över om hinder föreligger för utfärdande av pass, t.ex. risk för att barnet blir bortfört.

7 Under placering i familjehem

7.1 Barnets företrädare

Familjehemsföräldrar har inte en sådan juridisk ställning i förhållande till barnet att de kan företräda barnet på samma sätt som föräldrar normalt gör. Om barnet vårdas med stöd av SoL är det fortfarande föräldrarna/vårdnadshavarna som har det rättsliga ansvaret och företräder barnet. Genom att samtycka till vård enligt SoL kan föräldrarna dock sägas ha medgett att familjehemsföräldrarna får fatta sådana beslut som behövs för att vården ska kunna genomföras.

Familjehemsföräldrar har därför rätt att prata med barnomsorgen, skolan och hälso- och sjukvården om barnets situation.

Om barnet vårdas med stöd av LVU har socialnämnden rätt att fatta beslut som är nödvändiga för att vården ska kunna genomföras. Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården ska ha uppsikt över barnet och i den utsträckning det behövs bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden (11 § LVU). Familjehemsföräldrarna har nämndens uppdrag att genomföra vården och får fatta de beslut som omfattas av uppdraget. De har däremot inte rätt att företräda barnet eller att bestämma för barnets räkning utöver vad som behövs för att genomföra den beslutade vården.

7.2 Uppföljning av placeringen

Den socialnämnd som har placerat ett barn i familjehem ska noga följa vården av barnet, oavsett om vården sker med stöd av SoL eller LVU (6 kap. 7 b § SoL, 13 a § LVU). Främst ska detta ske genom regelbundna besök i familjehemmet och enskilda samtal med barnet samt genom samtal med familjehemsföräldrarna och med vårdnadshavarna. Samtalen med barnet måste noga anpassas till det enskilda barnets behov och önskningsar.

Uppföljningen ska omfatta barnets hälsa, utveckling, sociala beteende och skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående. Uppföljningen görs kontinuerligt och redovisas i samband med överväganden eller omprövning av vården (två gånger per år). För att få en god bild av hur barnet har det måste barnets socialsekreterare ha fortlöpande kontakt med barnet och familjehemmet. Barnets socialsekreterare ska träffa barnet minst två gånger per år. En individuell bedömning av hur ofta en placering av ett barn ska följas upp görs i varje enskilt ärende.³⁸

Uppföljningarna med familjehemmet ska inkludera familjehemmets situation och vardag, placeringens påverkan på familjehemmets medlemmar, inklusive familjehemmets barn. Socialtjänsten ska noga följa om det uppstår förändringar i familjehemsplaceringen som påverkar barnet eller andra personer i familjehemmet. Uppföljningen görs kontinuerligt och redovisas i samband med överväganden eller omprövning av vården.

7.3 Överväganden

När ett barn vårdas utanför hemmet med stöd av 4 kap. 1 § SoL eller enligt 2 § LVU är socialnämnden skyldig att minst var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs (6 kap. 8 § SoL och 13 § 1st LVU). Även privatplaceringar omfattas av bestämmelsen. Vårdtiden räknas från den dagen beslut om vård

³⁸ Socialstyrelsens meddelandeblad nr 5/2019 om Ändringar i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende

verkställdes. Vid ett omedelbart omhändertagande räknas vårdtiden från det datum då det omedelbara omhändertagandet verkställdes.

Informationen till övervägandet inhämtas från uppföljningen av det placerade barnet. Övervägandet ska enligt allmänna råd utgå från vårdplanen och innehålla information om hur vården bedrivs och hur barnets eller den unges och vårdnadshavares situation utvecklar sig. Barnets situation ska särskilt uppmärksammas då barnet är i centrum.

När vården bedrivs enligt LVU är det viktigt att inför överväganden inhämta information om vårdnadshavarens inställning till fortsatt vård och om det finns möjligheter att bedriva vården med samtycke. JO har uttalat att överväganden behöver vara aktuella och uppdaterade om sakförhållanden ändrats. Socialtjänsten behöver även i överväganden av vården vara tydlig med om familjehemsplaceringen avses vara lång- eller kortvarig.

Övervägandet är inte ett formellt beslut utan en rapport till nämnden som kan hålla sig underrättad och få information om hur vården fortskrider. Övervägandet behöver inte kommuniceras med parterna då det inte är ett beslut.

Övervägandet ska dokumenteras i barnets akt. Att överväga vården kan endast delegeras åt en särskild avdelning (utskott) som består av ledamöter eller ersättare i nämnden.^{39 40}

7.4 Omprövning

Vid vård enligt 3 § LVU ska nämnden inom sex månader från verkställigheten pröva om vård med stöd av LVU ska upphöra (13 § LVU). Därefter prövas frågan fortlöpande inom sex månader från senaste prövning. Omprövningen ska avse frågan om de omständigheter som gjorde att vården var nödvändig fortfarande föreligger och om vården även fortsättningsvis behöver ges med stöd av LVU.⁴¹

Vid ett omhändertagande enligt 2 § och 3 § LVU ska både övervägande och omprövning göras. Enligt JO bör detta lämpligen ske vid ett och samma tillfälle.⁴²

Omprövning av vården är en formell prövning och ett beslut ska fattas och föregås av kommunikering. En omprövning får endast delegeras åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden (utskott).

³⁹ 10 kap. 4 § SoL.

⁴⁰ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga 2020, s 262

⁴¹ Socialstyrelsen 2020, LVU Handbok för socialtjänsten

⁴² JO dnr 2099-2011

7.5 Kontakten mellan socialtjänsten och barnet

Barn som är placerat i familjehem ska ha en särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet under placeringen. Socialsekreteraren ska följa barnets familjehemsvård. Vid besöken i familjehemmet ska barnets socialsekreterare samtala enskilt med barnet. Socialsekreteraren ansvarar också för kontakten med föräldrarna och barnets nätverk.

Barnet självt ska också kunna initiera samtal med socialsekreterare. Barnet bör därför informeras om hur de kan nå sin socialsekreterare genom telefon, e-post eller på annat sätt (7 kap. 1 § SOSFS 2012:11).

Samtalet med barnet journalförs på vanligt sätt. Om journalanteckningen innehåller uppgifter som är känsliga för barnet kan prövning behöva göras i det fall vårdnadshavaren begär att få ta del av vad barnet berättat. Ytterligare information om föräldrars rätt till insyn i socialnämndens uppgifter om deras barn finns Socialstyrelsens handbok om Placerade barn och unga.⁴³

Innan beslut fattas som rör barnet ska barnet få all viktig information på ett sätt som barnet förstår och kan tillgodogöra sig.

7.6 Umgänge

Umgänge med släkt och nätverk ska planeras utifrån en sammanvägd bedömning av vad som är bäst för barnet. I denna bedömning ingår barnets egna synpunkter som en viktig del. För långtidsplacerade barn kan det vara av stor vikt att hålla kontakten med syskon och andra nära släktingar.

I vårdplanen anges övergripande principer för hur barnet ska upprätthålla kontakten med föräldrar, vårdnadshavare och andra närstående under vårdtiden (6 kap. 7 b § SoL). I genomförandeplanen ska det anges hur detta ska gå till och vem som ansvarar för att det sker. Den umgängesrätt som fastställts genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal ska då också beaktas.

Till andra närstående räknas framför allt syskon samt mor- och farföräldrar, men även andra personer kan vara viktiga för barnet att ha en fortsatt kontakt med. Om barnets föräldrar motsätter sig att barnet har umgänge med dessa personer bör socialsekreterare arbeta för att få föräldrarna att ändra inställning. I sista hand kan arbetsmarknads- och socialnämnden vända sig till tingsrätten för att få barnets rätt till umgänge med den närstående fastställd. När ett barn vårdas enligt LVU är

⁴³ 2020

det socialnämnden som ansvarar för att tillgodose barnets eller den unges behov av umgänge.

För vissa barn kan det vara viktigt att få ha en fortsatt kontakt även med personer utanför familjekretsen, till exempel med en tidigare kontaktfamilj. Hur ofta umgänget ska ske och under vilka former bör bestämmas i samråd med familjehemmet, vårdnadshavarna och barnet.

Umgänget ska vara till gagn för barnet och måste planeras utifrån barnets behov. Formerna för umgänget ska vara anpassade till barnets önskemål och dess behov av skydd och trygghet. Planeringen för umgänge ska också vara realistisk utifrån vårdnadshavarnas situation och förmåga.

Det är viktigt att socialsekreteraren för en kontinuerlig dialog med familjehemsföräldrarna om barnets umgänge med sina föräldrar och deras tankar om barnets reaktioner efter umgänge med vårdnadshavare och andra anhöriga.

Familjehemmet kan inte motsätta sig att barnet träffar sina föräldrar och det ingår i uppdraget att familjehemmet ska medverka till kontakt mellan föräldrar och barn. I särskilt svåra umgängessituationer måste arbetsmarknads- och socialförvaltningen hjälpa till, exempelvis genom att erbjuda umgänge i särskild umgänget lokal eller på annan neutral plats.

Om föräldrarna eller vårdnadshavarna själva inte tar initiativ till att träffa barnet kan aktiva insatser behövas så att barnets rätt till umgänge tillgodoses. Både praktisk och ekonomisk hjälp kan behövas. Föräldrarnas ekonomi får inte avgöra huruvida umgänget kan komma till stånd eller inte. Eftersom barnet har rätt till kontakt med sitt ursprung ska arbetsmarknads- och socialförvaltningen vid behov betala de faktiska kostnaderna för umgänget. Vårdnadshavarna ska inte tvingas söka ekonomiskt bistånd för detta ändamål.

Mer om umgänge finns i Socialstyrelsens kunskapsstöd Barn i familjehem – umgänge med föräldrar och andra närstående.⁴⁴

7.7 Umgängesbegränsning enligt LVU

Om arbetsmarknads- och socialförvaltningen och vårdnadshavarna har olika meningar om umgänget är det, vid vård enligt SoL, vårdnadshavarna som har bestämmanderätten. Vid vård enligt LVU kan socialnämnden besluta att med stöd av 14 § LVU reglera umgänget om så behövs med hänsyn till ändamålet med

⁴⁴ 2019

vården. Ett umgänge med en vårdnadshavare får aldrig begränsas utan en formell umgängesbegränsning då beslutet garanterar rättssäkerhet för den enskilde. Detta beslut kan överklagas. Var tredje månad övervägs om ett sådant beslut fortfarande behövs. Även umgänge med andra personer än föräldrar/vårdnadshavare kan begränsas, men då i enlighet med stöd av socialnämndens allmänna befogenheter enligt 11 § 4 st LVU. Ett sådant beslut kan inte överklagas.

7.8 Barnomsorg

Barn som vistas i familjehem har samma rätt till barnomsorg som alla andra barn i vistelsekommunen. Med barnomsorg avses förskoleverksamhet (förskola eller familjedaghem) och skolbarnsomsorg. Från och med höstterminen det år som barnet fyller tre år har barnet rätt till 525 avgiftsfria timmar i förskolan per år.

7.9 Skolgång

Alla barn har rätt att få utbildning. Skolplikten gäller från och med det höstterminen det år då barnet fyller sex år till och med vårterminen det år då barnet fyller sexton år.

De flesta familjehemsplacerade barn är folkbokförda i samma kommun som familjehemmet och har därmed rätt till utbildning på samma villkor som andra barn i den kommunen. Om barnet inte är folkbokfört i familjehemmet har vistelsekommunen rätt att kräva ersättning från folkbokföringskommunen för skolkostnaderna. Att gå i gymnasium är frivilligt.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de familjehemsplacerade barnens rätt till utbildning. Forskningen har visat att dessa barn ofta har haft låga förväntningar på sig och presterat långt under sin förmåga. Godkända slutbetyg i åk 9 är en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn.

I socialnämndens ansvar för de familjehemsplacerade barnens skolgång ingår att verka för att barnet får en lämplig utbildning (6 kap. 7 § SoL). Ansvaret slutar inte därför att barnet fullgjort sin skolplikt, utan barn som gått ut grundskolan ska vid behov ges möjlighet till kompletterande undervisning, lämplig yrkesutbildning eller till att skapa förutsättningar för barnet att få arbete eller fortsatt utbildning (3 kap. 7 § SoF). Det är vårdnadshavaren som ska ansöka om eller samtycka till vilken skola som ska väljas. Vid vård enligt LVU kan dock socialnämnden besluta om skolgången i enlighet med sitt ansvar för att barnet får sina grundläggande rättigheter tillgodosedda (11 § LVU).

Mer finns att läsa i Socialstyrelsens stödmaterial kring samverkan mellan socialtjänst och skola när det gäller obruten skolgång för placerade barn och unga, SAMS.⁴⁵

7.10 Barn med behov av särskilt stöd

Den kommun där barnet är folkbokfört ansvarar för att barnet får undervisning och särskilt stöd i undervisningen. Folkbokföringskommunen har därmed både kostnadsansvar och ansvar för att barnet får de insatser som krävs för att barnet ska kunna tillgodogöra sig undervisningen, t.ex. extra pedagogiskt stöd, utrustning eller handikappanpassning.

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling har enligt skollagen rätt till individuellt behovsprövat stöd i form av plats i förskola eller fritidshem om inte behovet tillgodoses på annat sätt. Om barnet vistas i familjehem efter beslut om vård har placeringskommunen kostnadsansvar för detta behovsprövade stöd. Placeringskommunens ansvar upphör om ärendet överflyttas till annan kommun enligt 16 kap. 1 § SoL. Detta behovsprövade stöd ska särskiljas från alla barns rätt till vistelse i förskola eller fritidshem utifrån familjehemsföräldrarnas behov av tillsyn pga. arbete eller studier.

Beslut om stödåtgärder fattas av rektor, som är skyldig att se till att ett åtgärdsprogram utarbetas för eleven. Barnet och vårdnadshavaren har rätt att begära att ett åtgärdsprogram ska upprättas och de ska ges möjlighet att delta vid utarbetandet av det (5 kap. 1 § grundskoleförordningen).

Utöver det ansvar som följer av skollagen har placeringskommunen sitt ansvar enligt 16 kap. 2 § SoL för det placerade barnets vård. Detta ansvar innefattar bl.a. olika stödinsatser som har samband med det vårdbehov som är orsak till eller uppstår under placeringen. Placeringskommunen kan i särskilda fall vara ansvarig för extra insatser som kan behövas för att barnet ska kunna delta i barnomsorgen och för det personliga stöd som barnet av sociala eller psykologiska skäl behöver under vistelse i skolan.

Ett personligt stöd ges av en person som fått sitt uppdrag av socialnämnden i placeringskommunen. Uppdraget utformas i samråd med den förskola eller skola där uppdraget ska utföras, men det är placerande socialnämnd som bestämmer hur stödpersonen ska användas. Stödet ska formuleras utifrån vårdplanen och följas upp genom genomförandeplanen.

⁴⁵ 2018

Begreppet personligt stöd ska inte förväxlas med sådana resurser som skolan bestämmer över, till exempel elevassistenter. En elevassistent arbetar med utgångspunkt från skolans uppdrag att ge eleverna kunskaper och färdigheter samt att främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. Skolan ska således i första hand ge pedagogiskt stöd, medan socialtjänsten ansvarar för det sociala och psykologiska stödet.⁴⁶

Socialnämndens ansvar för placerade barn är avgränsat till särskilt stöd i form av insatser enligt 4 kap. 1 § samt 3 kap. 6 § och 5 kap. 1 § SoL. Åtgärder som faller utanför nämnda bestämmelser i socialtjänstlagen och som omfattas av skolans ansvar kan aldrig ses som en socialtjänstinsats.

Gränsdragningen däremellan kan dock vara svår och behöver vara föremål för samråd mellan de olika myndigheterna. Skiljelinjen gentemot det stöd som kan ges enligt LSS/LASS är tydligare, då personlig assistent enligt dessa lagar har det klart uttalade uppdraget att bistå en allvarligt funktionshindrad person med hygien, måltider, av- och påklädning, kommunikation med andra eller liknande grundläggande behov (9 a § LSS).

För privatplacerade barn gäller att den kommun som gav medgivande till familjen (6 kap. 6 § SoL) aldrig kan krävas på ersättning för särskilt stöd i skolan.

Mer information om detta finns i Sveriges kommuner och Regioners cirkulär gällande kostnadsansvar för stödinsatser avseende barn och ungdomar som är placerade eller vistas i annan kommun (16:2).

8 Förändringar vid placering i familjehem

8.1 Förändringar i vården

Barnets utveckling ska följas nära för att insatserna ska kunna anpassas efter barnets specifika behov. Om behoven och insatserna förändras ska vårdplanen och genomförandeplanen revideras så att den beskriver aktuellt innehåll i vården. Även villkoren för vårdens upphörande ska ses över regelbundet.

Om vårdplanen behöver förändras skrivs dokumentet om och vårdnadshavarna ges tillfälle att ta ställning till ändringarna, t.ex. om det visar sig att barnet behöver behandling som inte tidigare tagits upp i vårdplanen.

⁴⁶ Cirkulär 16:2 Sveriges kommuner och Regioner, gällande kostnadsansvar för stödinsatser avseende barn och ungdomar som är placerade eller vistas i annan kommun

Vid vård enligt SoL krävs samtycke från vårdnadshavarna till den förändrade vårdplanen vad gäller väsentliga ändringar av vården. Om barnet är över 15 år krävs även ett formellt samtycke från barnet. Om samtycke inte lämnas måste det övervägas om vården ska upphöra eller om en ansökan ska göras om vård enligt LVU.

Vid vård enligt LVU ska vårdnadshavaren underrättas om viktiga förändringar av vårdplanen. Om den förändrade vårdplanen innefattar en omplacering av barnet måste socialnämnden fatta beslut om den fortsatta vården. I vissa fall kan förändringar i vården och därtill lämnat samtycke vara skäl att överväga om vården ska fortgå.

8.2 Vid större förändringar i ett familjehem

Vid större förändringar av förhållandena i ett familjehem under pågående vård ska en ny utredning av barnets situation göras, en ny familjehemsutredning göras och nytt beslut fattas om barnets fortsatta placering samt en ny vårdplan.

Förändringar det kan handla om är till exempel separation mellan familjehemsföräldrar, att en ny partner flyttar in i hemmet, dödsfall i familjen eller flyttning till annan ort. Familjehemsföräldrar som separerar får inte själva bestämma hos vem av dem som det placerade barnet ska bo, utan socialnämnden måste göra en särskild utredning i frågan och fatta nytt placeringsbeslut grundat på en ny vårdplan.

8.3 Risker och missförhållanden

Vid placering i familjehem ska socialnämnden särskilt uppmärksamma förekomsten av våld mot närstående, annan brottslighet, missbruk eller andra omständigheter i det tilltänkta familjehemmet som kan äventyra ett barns eller en ung persons trygghet och säkerhet. Barn och unga som placeras bär många gånger på erfarenheter av övergrepp och våld. God omsorg och trygga relationer i familjehemmet är en förutsättning för att en placering ska lyckas. Familjehemmet ska kunna erbjuda det placerade barnet en säker miljö, fri från omsorgsbrister och alla typer av övergrepp.

Socialnämnden ska se till att det finns rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda risker och missförhållanden inom socialtjänstens verksamhet rörande barn och ungdom (3 kap. 3 § SoL). Forskning kring placerade barn har konstaterat att dessa barn löper en större risk än andra för att utsättas för olika typer av missförhållanden. Placering i familjehem är en riskfaktor i sig och ökar om tillsynen av familjehemmet brister.

Det är viktigt att i uppföljningen ha ett säkerhetstänkande kring barnet. För barnet är det viktigt att det har ett eget personligt nätverk för att underlätta att missförhållanden upptäcks.

En strukturerad och kontinuerlig uppföljning av vården lyfts fram som ett viktigt redskap när det gäller att förebygga missförhållanden. Det är viktigt att samarbeta med andra vuxna kring barnet, exempelvis är uppföljande kontakt med barnets förskola eller skola en viktig skyddsfaktor.

Vid misstänkta eller konstaterade missförhållanden ska utredning enligt 11 kap. 1 § SoL alltid inledas och skyddsbedömning göras. Om det är barnet som har lämnat uppgifterna är det särskilt viktigt att barnet får information om när och hur familjehemmet respektive institutionen kommer att underrättas om uppgifterna. Familjehemmet, stödboendet eller hemmet för vård eller boende ska underrättas om anmälan, om det inte finns misstanke om ett brott och en polisanmälan övervägs. Då är det viktigt att först konsultera polis eller åklagare innan den eller de som misstankarna riktas mot informeras. Barnets vårdnadshavare ska, om inte särskilda skäl talar mot det, genast underrättas om att en utredning har inletts.

8.4 Anmälan mot familjehem

Om nämnden genom anmälan eller på annat sätt får kännedom om att förhållandena i familjehemmet är otillfredsställande, ska enhetschef/gruppledare delges informationen och göra ett ställningstagande (förhandsbedömning) till om utredning av familjehemmet enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas. Om utredningen visar på missförhållanden i familjehemmet inleds utredning enligt 11 kap. 1, 2 §§ SoL av barnet. Om barnet antas fara illa måste nämnden omedelbart ingripa till barnets skydd.

Utredningen enligt 11 kap. 1 § SoL av misstänkta missförhållanden i ett familjehem ska göras av annan socialsekreterare än den socialsekreterare som är ansvarig för familjehemmet. Familjehemmet ska alltid underrättas om vilka anmärkningar som kommit till nämndens kännedom. Om det efter utredning av familjehemmet visar sig att anmälan saknar grund behöver inte vårdnadshavaren informeras om anmälan. Dokumentationen förvaras då i familjehemmets personakt. Om uppgifter framkommer som påverkar barnets förhållanden ska vårdnadshavaren informeras och dokumentationen tillföras även barnets akt.

8.5 Förbud eller begränsning av att ta emot familjehemsbarn

När ett barns bästa kräver det får socialnämnden förbjuda eller begränsa möjligheterna för en person som är bosatt i kommunen att i sitt hem ta emot andras barn (5 kap. 2 § SoL). Bestämmelsen gäller både för privatplaceringar och för placeringar på uppdrag av socialnämnd och för såväl kortare som längre

placeringar. Bestämmelsen kan därför tillämpas för att komma tillrätta med missförhållanden både i familjehem, jourhem, feriehem, familjedaghem och i kontaktfamiljer.

Bestämmelsen är tillämplig även när det gäller tillfälliga vistelser (besök) i ett olämpligt hem. Bestämmelsen ska tillämpas när nämnden fått kännedom om att en person tar emot eller avser att ta emot andras barn i sitt hem och nämnden bedömer att detta är olämpligt. Förbudet behöver inte vara generellt, utan kan begränsas till att avse barn i viss ålder, mottagande i en viss bostad eller förbindas med andra villkor. Det är socialnämnden i den kommun där hemmet är beläget som ska pröva frågan om förbud. Nämndens beslut gäller endast inom kommunen. Om den som omfattas av beslutet flyttar så upphör beslutet att gälla. Om det finns skäl kan nämnden då med stöd av 14 kap. 1 § SoL underrätta socialnämnden i inflyttningkommunen om det förbud som gällde före flyttningen.

Beslut om förbud att ta emot barn fattas av socialnämnden och kan inte delegeras. Beslutet kan överklagas med förvaltningsbesvär. Beslutet kan ändras när förhållandena ger anledning till det.

8.6 Omplacering

En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL behöver inledas om barnet behöver omplaceras eller är i behov av ytterligare insatser (2 kap. 2 § SOSFS 2012:11).

Barnets vårdbehov kan förändras över tiden så att det behöver ytterligare insatser utöver den vård som vanligtvis ges i ett familjehem. I första hand bör då prövas om stödinsatser till barnet och/eller till familjehemmet räcker för att barnets behov ska tillgodoses. Om det visar sig att barnet ändå inte utvecklas tillräckligt väl eller om familjehemmet inte längre kan fullgöra sitt uppdrag kan en omplacering till en annan vårdform eller till ett annat familjehem behöva övervägas. Eftersom en separation från familjehemmet riskerar att bli ytterligare ett trauma för barnet bör en omplacering bara göras när inga andra möjligheter finns att lösa de problem som uppstått.

De förändrade förhållandena måste diskuteras med vårdnadshavarna. Barnets synpunkter ska inhämtas och dokumenteras. Det är den placerande nämnden som beslutar både om tillkommande insatser och om omplacering. Om barnet omplaceras ska det inte längre vara folkbokfört hos det tidigare familjehemmet utan hos vårdnadshavarna eller i det nya familjehemmet. Folkbokföringen bör ändras så fort som möjligt.

Om socialnämnden finner att det familjehem som barnet vårdas i är olämpligt ska avtalet sägas upp och barnet flyttas därifrån. Om vårdnadshavarna inte vill att barnet ska flyttas till ett annat familjehem kan de, om barnet vårdas enligt SoL bestämma att barnet ska flytta hem. Om arbetsmarknads- och socialförvaltningen inte anser att det är till barnets bästa kan socialnämnden då behöva överväga om barnets förhållanden ger anledning till ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU eller en ansökan om vård enligt LVU.

8.6.1 Omplacering vid vård enligt SoL

När en placering är gjord med stöd av 4 kap. 1 § SoL kan inte barnet omplaceras utan samtycke från vårdnadshavare eller unga över 15 år. Vårdnadshavare och unga över 15 år kan ansöka om annan placering enligt 4 kap. 1 § SoL vilket föranleder att utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas.

8.6.2 Omplacering vid vård enligt LVU

Om barnet vårdas i familjehemmet med stöd av LVU är det socialnämnden som bestämmer var barnet ska vistas under vårdtiden (11 § LVU). Om barnet behöver omplaceras ska nämnden fatta ett nytt beslut om den nya placeringen. Beslutet kan överklagas av föräldrarna och av barnet själv om det fyllt femton år.

8.7 Övervägande av vårdnadsöverflyttning

När barnet vistats i samma familjehem under tre år ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden (6 kap. 8 § SoL och 13 § LVU) till familjehemsföräldrarna. Det finns inget som hindrar att detta görs redan innan barnet har varit placerat i tre år i samma familjehem.

Det främsta syftet är att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från en miljö där de har funnit sig till rätta och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i sitt föräldrahem.⁴⁷

Socialnämnden bör i samband med att ett barn placeras i ett familjehem, informera både föräldrarna och familjehemsföräldrarna om den skyldighet nämnden har att efter tre år och därefter regelbundet överväga om det finns skäl för en vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken (FB).⁴⁸

Vid övervägandet ska arbetsmarknads- och socialförvaltningen noga väga skäl för och emot en vårdnadsöverflyttning. Särskilt ska beaktas hur umgänget med de biologiska föräldrarna sett ut och vilken anknytning barnet har till familjehemmet. Stort avseende måste alltid fästas vid barnets egen inställning. Ställningstagande ska

⁴⁷ Socialstyrelsens handbok om Placerade barn och unga 2020

⁴⁸ Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd (HSLF-FS 2017:47) om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare.

utgå från vad som är bäst för barnet och ska motiveras och dokumenteras väl. Nämnden kan dock aldrig genomföra en vårdnadsöverflytt mot familjehemmets vilja.

Om initiativ till vårdnadsöverflyttning inte tas vid detta första tillfälle ska motiven utförligt dokumenteras så att underlag skapas för de fortsatta övervägandena som därefter sker varje halvår. Frågan om vårdnadsöverflyttning tas upp vid varje övervägande/omprövning av vården och kommenteras i det dokument som föreläggs nämnden. Prövningen behöver inte göras lika omfattande varje gång. Om socialnämnden anser att kriterierna i 6 kap. 8 § FB är uppfyllda är nämnden skyldig att väcka talan i domstol om överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrarna. Beslutet att väcka talan hos domstol måste fattas av socialnämnden och kan inte delegeras till varken förtroendevalda eller tjänstepersoner.⁴⁹

8.8 Vårdnadsöverflyttning

8.8.1 Särskilt förordnad vårdnadshavare

När tingsrättens dom om vårdnadsöverflyttning vunnit laga kraft är familjehemsföräldrarna inte längre familjehem utan särskilt förordnade vårdnadshavare. I och med att barnet fått nya vårdnadshavare har grunderna för vård enligt SoL eller LVU bortfallit. Beslut ska därför fattas om upphörande av vården.

Vid överflyttning av vårdnaden ska socialnämnden i placeringskommunen ge barnets nya vårdnadshavare råd och stöd om de begär det (6 kap 11 § SoL).

Socialnämndens åtaganden regleras i ett avtal med de nya vårdnadshavarna. Avtalet utformas så att det åligger familjehemmet att anmäla om barnets eller familjehemmets förhållanden förändrats på någon väsentlig punkt. Avtalet gäller tillsvidare och så länge vårdnadshavarna har barnet i sin vård, men upphör när barnet fyller 18 år eller vid den senare tidpunkt då barnet slutar gymnasieskolan, dock senast då hen fyller 21 år. Om inget avtal träffas mellan placeringskommunen och den nya vårdnadshavaren upphör placeringskommunens ansvar. Vårdnadshavaren kan då istället söka stöd från sin hemkommun i enlighet med 5 kap. 1 § SoL.

Uppföljning från arbetsmarknads- och socialförvaltningens sida sker en gång per år genom kontroll av att barnet är folkbokfört hos vårdnadshavarna och att barnet

⁴⁹ 10 kap. 5 § SoL

går i den skola som uppgetts av vårdnadshavarna. Journalföring av det som framkommer ska göras i familjehemmets akt.

8.8.2 Ekonomisk ersättning

De särskilt förordnade vårdnadshavarna har inte någon försörjningsskyldighet för barnet till skillnad från barnets biologiska föräldrar. De nya vårdnadshavarna har dock rätt till underhållsbidrag, underhållsstöd, barnbidrag och eventuell barnpension. Placeringskommunen får fortsätta att ge barnets nya vårdnadshavare skäligen ersättning. SKR har gett ut ett cirkulär om avtalet mellan socialnämnden och de nya vårdnadshavarna.⁵⁰

Allmänt barnbidrag utbetalas till den särskilt förordnade vårdnadshavaren, som även har rätt att, i förekommande fall, uppbära föräldrapenning.

8.8.3 Umgänge efter vårdnadsöverflyttning

Även efter en vårdnadsöverflyttning har barnet rätt till och behov av umgänge med föräldrar och andra närstående. Det är i första hand de nya vårdnadshavarna som ska se till att umgänget kommer till stånd och fungerar på ett tillfredsställande sätt. En överenskommelse om umgänge som träffats under placeringstiden kan fortsätta att gälla om parterna är överens om det.

Om föräldrarna inte själva har möjlighet att bekosta t.ex. sina egna resor i samband med umgänge, kan de ansöka om ekonomiskt bistånd i sin hemkommun. Om föräldrarna och de nya vårdnadshavarna inte kan komma överens om umgänget kan föräldrarna vända sig till tingsrätten för att få sin rätt till umgänge med barnet prövad. Om tingsrätten beslutar om umgängesstöd enligt 6 kap. 15 c § FB är det socialnämnden i barnets nya hemkommun som yttrar sig över och verkställer detta.

De kostnader för juridiskt biträde som de särskilt förordnade vårdnadshavarna kan få vid en familjerättslig tvist som initieras av föräldrarna ska i första hand täckas av rättsskyddet i vårdnadshavarnas hemförsäkring eller genom allmän rättshjälp. För kostnader som inte täcks av försäkring eller rättshjälp kan socialnämnden ge skälig ersättning med stöd av bestämmelserna i 6 kap. 11 § SoL. Frågan regleras i avtalet med de nya vårdnadshavarna.

8.9 När barnet blir myndigt

När det placerade barnet fyller 18 år upphör tidigare beslut om vård enligt SoL formellt att gälla eftersom det grundat sig på vårdnadshavarens samtycke. Den unge vuxna behöver emellertid ofta bo kvar i familjehemmet, eftersom hen i högre

⁵⁰ SKR, Cirkulär 2004:39, Vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar – avtal.

grad än andra är i behov av fortsatt psykosocialt stöd från vuxna. Nämnden har skyldighet att bistå fram till gymnasiestudierna är avslutade, dock längst till fyllda 21 år.

Vård med stöd av 2 § LVU upphör när barnet fyller 18 år, men socialnämnden bör ändå fatta ett formellt beslut om vårdens upphörande.

Behov om eventuell fortsatt placering utreds enligt 11 kap 1 § SoL och följs av ett nytt biståndsbeslut. Det är då den unge vuxne själv som ansöker om bistånd i form av fortsatt placering i familjehemmet och som undertecknar den nya vårdplan som upprättas.

Tidsgränsen för den fortsatta placeringen bör sättas till den tidpunkt då barnet gått ut gymnasiet, dock längst till 21 års ålder, vilket motsvarar gränsen för föräldrars försörjningsansvar enligt föräldrabalken (7 kap. 1 § FB). Unga vuxna med speciella svårigheter, t.ex. funktionsnedsättning, kan behöva vara kvar i familjehemmet ytterligare något år för att hinna slutföra sin skolgång.

Nämndens skyldighet att överväga vården var sjätte månad bortfaller när barnet fyllt 18 år. Socialnämnden har dock ett fortsatt ansvar för att den vård som ges är god. Liksom tidigare ska arbetsmarknads- och socialförvaltningen hålla sig väl förtrogen med förhållandena i familjehemmet och ge stöd både till den unge vuxne och till familjehemsföräldrarna genom personliga besök i familjehemmet och på annat lämpligt sätt (5 kap. 1 c § SoF).

9 Vårdens upphörande

9.1 Begäran om att vården enligt SoL ska upphöra

Om en placering genomförs med stöd av 4 kap. 1 § SoL och vårdnadshavare eller ungdom över 15 år begär att vården ska upphöra ska placeringen avslutas. Om det utifrån barnets bästa inte är lämpligt behöver en bedömning göras om det föreligger påtaglig risk för att barnets eller den unges hälsa och utveckling skadas. Ett ställningstagande behöver då göras om barnet behöver omhändertas enligt LVU eller om en ansökan om vård med stöd av LVU ska lämnas till nämnden. När det gäller barn kan förvaltningsrätten på ansökan av socialnämnden för viss tid eller tills vidare besluta om flyttningsförbud.⁵¹ Socialtjänsten kan också överväga att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL utifrån en eventuell oro vid hemflytt.

⁵¹ Socialstyrelsens handbok, 2020, Placerade barn och unga s 292

9.2 Begäran om att vården enligt LVU ska upphöra

Vård enligt LVU ska alltid upphöra om den inte längre behövs. Vård beslutat enligt 2 § LVU upphör senast när den unge fyller 18 år och vård med stöd av 3 § LVU senast då den unge har fyllt 21 år (21 § LVU). För att socialnämnden ska kunna ta ställning till en begäran om att vård enligt LVU ska upphöra inleds en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. En utredning som inleds av denna orsak brukar kallas för en hemtagningsutredning. Vid en utredning som gäller ett barns behov av skydd eller stöd är också bestämmelserna i 11 kap. 2 § SoL tillämpliga. Det innebär bland annat att utredningen ska bedrivas skyndsamt och i normalfallet vara slutförd senast inom fyra månader.⁵²

Ska vård med LVU ersättas med en frivillig placering behöver beslut om vård fattas i enlighet med vad som gäller enligt SoL. Vidare gäller att vård enligt LVU inte upphör för att en placering enligt 11 § LVU avslutas. För att vården ska upphöra måste ett särskilt beslut om vårdens upphörande enligt 21 § LVU fattas.⁵³

9.3 Planering inför vårdens upphörande

När det står klart att barnet eller den unge kommer att kunna flytta hem eller till eget boende inom överskådlig tid är det viktigt att övergången från familjehemmet till vårdnadshavare eller eget boende planeras i god tid. I Socialstyrelsens allmänna råd tydliggörs att genomförandeplanen behöver kompletteras med uppgifter om hur barnet eller den unge ska förberedas för tiden efter att placeringen avslutas (SOSFS 2012:11). BBIC stöddokument – På väg, kan användas i planerandet av vårdens upphörande.

Det är barnets behov som ska styra när nämnden planerar för en hemflytt efter en längre tids placering. Det är av yttersta vikt att nämnden tar ansvar för att bedöma vad som är bäst för barnet och utgår från aktuella uppgifter.

När det gäller ansvaret vid överlämning av uppgifter till skola och hälso- och sjukvård i den kommun som barnet flyttar till efter placeringen finns mer stöd att hämta i SAMS – samverkan socialtjänst skola (2018).

9.4 Flyttningsförbud

Flyttningsförbud regleras i 24 § LVU. Om nämnden kommer fram till att en hemflyttning är till allvarlig skada för barnet, ska nämnden besluta om tillfälligt flyttningsförbud i avvaktan på förvaltningsrättens beslut (27 § LVU). Förvaltningsrättens beslut kan överklagas av föräldrarna och av barnet om det fyllt femton år. Detta gäller både vid vård enligt SoL och LVU.

⁵² Socialstyrelsens handbok, 2020, Placerade barn och unga s 29

⁵³ Socialstyrelsens handbok, 2020 LVU Handbok för socialtjänsten s 217

Socialnämnden får besluta om tillfälligt flyttningsförbud, om det är sannolikt att ett flyttningsförbud behövs, och rättsens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för barnets hälsa eller utveckling. Om socialnämndens beslut om tillfälligt flyttningsförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande, eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat, besluta om ett sådant förbud. När socialnämnden har ansökt om flyttningsförbud får även rätten besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud.

Flyttningsförbudet ska övervägas minst var tredje månad. JO har uttalat att flyttningsförbud ska ses som en temporär åtgärd och att beslutet inte kan ersätta en ansökan om vård enligt 2 § LVU. Ett flyttningsförbud kan också göras i avvaktan på en vårdnadsöverflytt.

Förutsättningen för flyttningsförbud är att det föreligger en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas om barnet skiljs från hemmet där det befinner sig. Viktiga aspekter att beakta är känslomässiga bindningar, ålder på barnet, utvecklingsgrad och vårdnadshavarens kontakter med barnet under placeringstiden etc. I förarbetena till lagen betonas att bestämmelsen syftar till att bevaka barnets bästa och att vårdnadshavarens intresse att få bestämma över barnets vistelseort måste ge vika för vad som är bäst för barnet.⁵⁴

Flyttningsförbud kan endast tillämpas vid placering för stadigvarande vård och fostran. Familjehemsföräldrar kan inte överklaga ett beslut om att barnet ska flyttas från familjehemmet.

9.5 Uppföljning efter vårdens upphörande

Socialnämnden har en skyldighet att tillgodose de stöd och hjälpinsatser som kan föreligga efter avslutad vård (5 kap. 1 § SoL). Bakgrunden till bestämmelsen är att många barn och unga återplacerats efter att en placering avslutats.

Av Socialstyrelsens föreskrifter framgår att socialnämnden vid bedömning av vårdens avslutande särskilt bör uppmärksamma de behov barnet eller den unge har av fortsatt kontakt med hemmet där de varit placerade samt andra stöd- och hjälpinsatser. När det gäller barn eller unga som flyttar hem till sina vårdnadshavare behöver socialnämnden ta ställning till vilka stödinsatser föräldrarna kan vara i behov av. Om den unge ska flytta till eget boende bör socialnämnden tillgodose den unges behov av boende, skola, ekonomi eller annat stöd.

Det är i första hand placeringskommunen som initialt har ansvaret för att tillgodose barns och ungas behov av särskilt stöd efter avslutad placering. Hur

⁵⁴ Proposition 1979/80: 1 s 541

länge placeringskommunen ska ha kvar sitt ansvar får bestämmas från fall till fall, med utgångspunkt från nu gällande bestämmelser om ansvarsfördelningen mellan kommuner. Socialstyrelsen har beskrivit detta mer i Meddelandeblad nr 3/2011, ”Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun, nya bestämmelser.”

9.5.1 Uppföljning med eller utan samtycke

I första hand ska uppföljning ske i samförstånd. I vissa situationer, när vården har avslutats, kan dock socialnämnden fatta beslut om uppföljning av ett barns eller ungdoms situation mot vårdnadshavares vilja samt unga över 15 år. Vid en uppföljning enligt 11 kap 4 a och b §§ SoL får socialnämnden ta de kontakter som bedöms nödvändiga och i första hand ska samtal med barnet ske. Uppföljningen ska avslutas senast två månader från det att utredningen som gäller ett barns behov av stöd och skydd avslutas eller placeringen har upphört eller när nämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap 1 § 1. Nämnden ska då underrätta barn som fyllt 15 år och vårdnadshavare som berörs om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen (11 kap 4 c § SoL).

Uppföljning utan samtycke ska endast göras i undantagsfall och ske restriktivt. Uppföljning kan endast göras när det föreligger särskilda behov av insatser i samband med avslutande av vård utanför det egna hemmet. Av dokumentationen i ärendet ska det klart framgå att placeringen avslutats, men att socialnämnden anser att det finns en oro för barnets situation och att det finns behov av att följa upp hur det går för barnet för att kunna avgöra om barnets situation behöver utredas eller om det går att motivera för insatser. Det ska fattas ett formellt beslut om uppföljningen som får pågå högst i två månader.⁵⁵

10 Ekonomi

10.1 Socialförsäkringsförmåner

När ett barn placeras för vård utanför hemmet förlorar vårdnadshavaren rätt till socialförsäkringsförmåner som är knutna till att hen har barnet i sin vård. Det är viktigt att informera vårdnadshavaren om detta i god tid.

10.2 Ekonomiska ersättningar till familjehem

Ersättning av arvode och omkostnadsersättning utgår i enlighet med SKR:s cirkulär gällande ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar med mera. Förutsättningarna för olika sociala

⁵⁵ Socialstyrelsens handbok Placerade barn och unga s.319

förmåner framgår också av cirkuläret. Om det finns särskilda skäl kan ytterligare ersättning utgå.

10.3 Barnets ekonomi

Det förekommer att familjehemsföräldrar, eller de särskilt förordnade vårdnadshavarna, vill spara pengar för barnets räkning. Detta är likställt med att ge barnet en penninggåva.

Ett barns vårdnadshavare, ansvarar för att barnets pengar förvaltas och används på ett sätt som är till nytta för barnet. Detta gäller oavsett hur barnet fått dessa pengar. En förälder som är vårdnadshavare kan således komma över och använda barnets tillgångar. Föräldrar som inte är vårdnadshavare kan inte få tillgång till barnets pengar. De familjehemsföräldrar som vill spara för barnets räkning bör lämpligen spara i eget namn. Pengarna kan sedan ges som gåva när barnet blir myndigt eller senare.

Den som vill spara för barnets räkning i barnets namn, men samtidigt vill spärra pengarna, ska anmäla till överförmyndaren att förvaltningen av egendomen ska stå under överförmyndarens kontroll. En sådan skriftlig begäran ska göras redan innan sparandet börjat eller gåvan skänkts. Begäran kan inte göras i efterhand. Om barnet avlider kommer barnets tillgångar att tillfalla barnets dödsbo.

10.4 Barnets pensionsförmåner

Barn har rätt till barnpension från Försäkringskassan om den ena eller båda föräldrarna är avlidna. Barnet kan också ha pension från annat håll, t.ex. privat pensionsförsäkring. Socialnämnden har inte rätt att uppbära barnets pensionsförmåner. Om ett barn som placeras uppbär barnpension är kommunen enligt 5 kap 3 § punkt 3 SoF skyldig att anmäla till överförmyndaren om det kan antas föreligga förhållanden som talar för att en förälder inte kommer att förvalta barnets egendom på ett betryggande sätt.

10.5 Arv och testamente

Familjehemsplaceringar och överflyttning av vårdnaden ändrar inte på arvsordningen. Barnet ärver sina biologiska föräldrar, oavsett om dessa är vårdnadshavare för barnet eller inte. Barnet ärver även övriga anhöriga på samma sätt som barn som växer upp med sina biologiska föräldrar.

Om familjehemsföräldrar eller särskilt förordnade vårdnadshavare vill att barnet ska ärva dem måste de upprätta testamente till förmån för barnet.

10.6 Föräldrars ersättningsskyldighet till kommunen

Föräldrar är försörjningsskyldiga för sitt barn även när barnet är placerat utanför det egna hemmet, oavsett om vården ges med stöd av SoL eller LVU.

Försörjningsskyldigheten fullföljs då genom att föräldrarna i skälig utsträckning bidrar till kommunens kostnader för barnets vård (8 kap. 1 § 2 st SoL). Summan som varje förälder ska betala motsvarar högst aktuellt underhållsstöd (6 kap. 2-4 §§ SoF). Sedan beräkningsunderlag och förslag till ersättning kommunicerats med respektive förälder, ska ersättningen fastställas av socialnämnden. Beslut om detta kan inte överklagas. Om en förälder inte betalar den fastställda ersättningen kan kommunen väcka talan hos förvaltningsrätten inom tre år från det kommunens kostnad uppkom (9 kap. 3 § SoL). Ersättningsbeloppet ska omräknas varje år. Enheten har en särskild rutin för detta.